

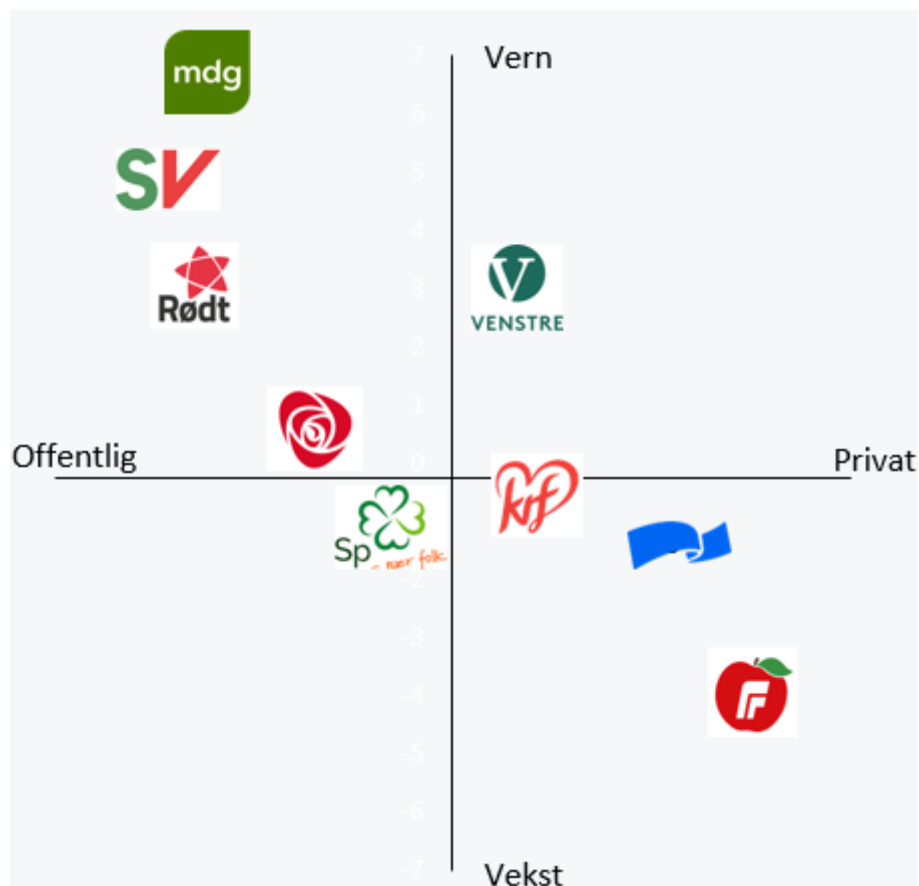
Velgernes vurderinger og valg

Valgresultater og meningsmålinger 1981–2024

Forfatter:

Hilmar Rommetvedt

Samlenotat NORCE Helse og samfunn

Innhold

	Forord.....	3
1.	Kommunevalg: Rikstendens eller ordførereffekt?.....	4
2.	Parti og person – et paradoks i politikken	10
3.	Valget i Stavanger er ikke avgjort	13
4.	Hvor ble det av fylkestingsvalget?	15
5.	Regjeringspartienes startvansker: Større Ap-tap under Gro og Jens, enn under Jonas...	19
6.	Mye kan skje i månedene fram mot valget	22
7.	Kan Arbeiderpartiet miste posisjonen som Norges største parti?	24
8.	Fremskrittspartiet: Protestparti som er best når det <i>ikke</i> gjelder?	27
9.	Høyre: Velgerne kommer og går, mens partilederen består	29
10.	Er endetiden nær for Kristelig Folkeparti?.....	31
11.	Rødts oppslutning under Bjørnar Moxnes' ledelse.....	33
12.	Grønne motpoler: Venstre, Senterpartiet og MDG	35
13.	SVs velgeroppslutning under Lysbakken og andre partiledere	38
	Vedlegg: Partienes oppslutning ved stortingsvalg og meningsmålinger 1981–2024	40

Forord

I dette notatet har jeg samlet en del artikler om velgernes vurderinger og de store svingningene i de politiske partienes oppslutning. De er skrevet på grunnlag av valgresultatene, de månedlige meningsmålingene og andre spørreundersøkelser.

Når det gjelder meningsmålinger om stortingsvalg, er det gjennomsnittet av flere institutters månedlige målinger som er lagt til grunn. Tallmaterialet er basert på egne beregninger fra 1981 til 1997, deretter hovedsakelig beregninger gjort av Stavanger Aftenblad fra 1997 til 2011 og nettstedet www.pollofpolls.no fra 2011. Man skal være oppmerksom på at antall institutter og målinger har variert over tid, og at juli måned er utelatt fordi det bare er noen få (tidligere ingen) institutter som gjennomfører slike undersøkelser i juli. Noen av målingene er gjennomført i måneden før de ble publisert. En oppdatert oversikt over gjennomsnittet av stortingsmålingene er vist i vedlegget til slutt i notatet.

Figuren på forsiden viser omtrent hvor de ulike partienes velgere plasserte seg i forhold til to av de viktigste skillelinjene i politikken: venstre-høyre-dimensjonen mellom offentlig og privat, og miljø- og klima-dimensjonen mellom vern og vekst i 2021.¹

De fleste artiklene har tidligere vært publisert av nettavisen Altinget (www.altinget.no). Artiklene om stortingsvalg har også vært presentert i et tidligere samlenotat fra NORCE. Dette notatet er supplert med artikler om kommune- og fylkestingsvalg. Noen av overskriftene er endret og det er gjort mindre redaksjonelle endringer i de versjonene som foreligger her. Jeg ber leseren om overbærenhet med at det er en del overlapp mellom artiklene. Dette har sammenheng med at artiklene opprinnelig ble skrevet og publisert slik at de kunne leses uavhengig av hverandre.

Stavanger, mars 2024

Hilmar Rommetvedt

¹ Se s. 162 i S. Hesstvedt, J. Bergh og B. Aardal: Ideologi og polarisering ved stortingsvalget 2021, i J. Bergh og A. H. Haugsgjerd (red. 2019): *Politikk i urolige tider. En studie av stortingsvalget 2021*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

1. Kommunevalg: Rikstendens eller ordførereffekt?²

Arbeiderpartiet sliter mens Høyre når nye høyder på meningsmålingene. Misnøyen med regjeringen er stor, men kommentatorene lurer på om populære ordførere kan berge Arbeiderpartiet og Senterpartiet velgeroppslutning? Eller vil ordførerne bli dratt med i det rikspolitiske dragsuget og miste posisjonene?

Erfaringsmessig kan mye skje i løpet av kort tid fram mot et valg. Som forsker skal man være forsiktig med å spå. I stedet skal vi se nærmere på rikstendenser, ordførereffekter og lokale variasjoner basert på undersøkelser av tidligere valg.

Et tilbakeblikk på kommunestyrevalget i 2019, viser at det kan være enorme variasjoner i de lokale valgresultatene. Tabell 1 viser kommunene med størst framgang og tilbakegang for de forskjellige partiene. En del av endringene hadde sammenheng med at vedkommende parti stilte nye lister, eller lot være å stille liste i kommuner der de hadde stilt før.

Tabell 1. Kommuner med størst fram- og tilbakegang for de ulike partiene, prosentpoeng endring fra 2015 til 2019.³

Parti	Størst framgang	Størst tilbakegang
Fremskrittspartiet	Hareid +12,8	-14,6 Dyrøy
Høyre	Ibestad +22,6	-35,6 Andøy
Venstre	Stad +14,8	-22,3 Sigdal
Kristelig Folkeparti	Fitjar +15,6	-24,9 Fedje
Miljøpartiet De Grønne	Vardø +10,8	-10,7 Lebesby
Senterpartiet	Båtsfjord +48,0	-22,1 Dovre
Arbeiderpartiet	Leka +21,7	-36,9 Nordkapp
Sosialistisk Venstreparti	Berlevåg +22,2	-7,8 Solund
Rødt	Dønna + 16,8	-9,2 Tromsø
Andre lister (samlet)	Evenes +26,8	-28,0 Fauske

På landsbasis var Senterpartiet 2019-valgets vinner med en framgang på 5,9 prosentpoeng sammenlignet med kommunevalget i 2017. Men framgangen på landsbasis var ikke til hinder for at Senterpartiet også opplevde betydelig tilbakegang i mange kommuner. Størst var tilbakegangen i Dovre kommune med et velgertap på 22,1 prosentpoeng. Størst var framgangen for Sp i Båtsfjord med hele 48 prosentpoeng. Også Arbeiderpartiet og Høyre opplevde stort sprik mellom kommunene med størst fram- og tilbakegang.

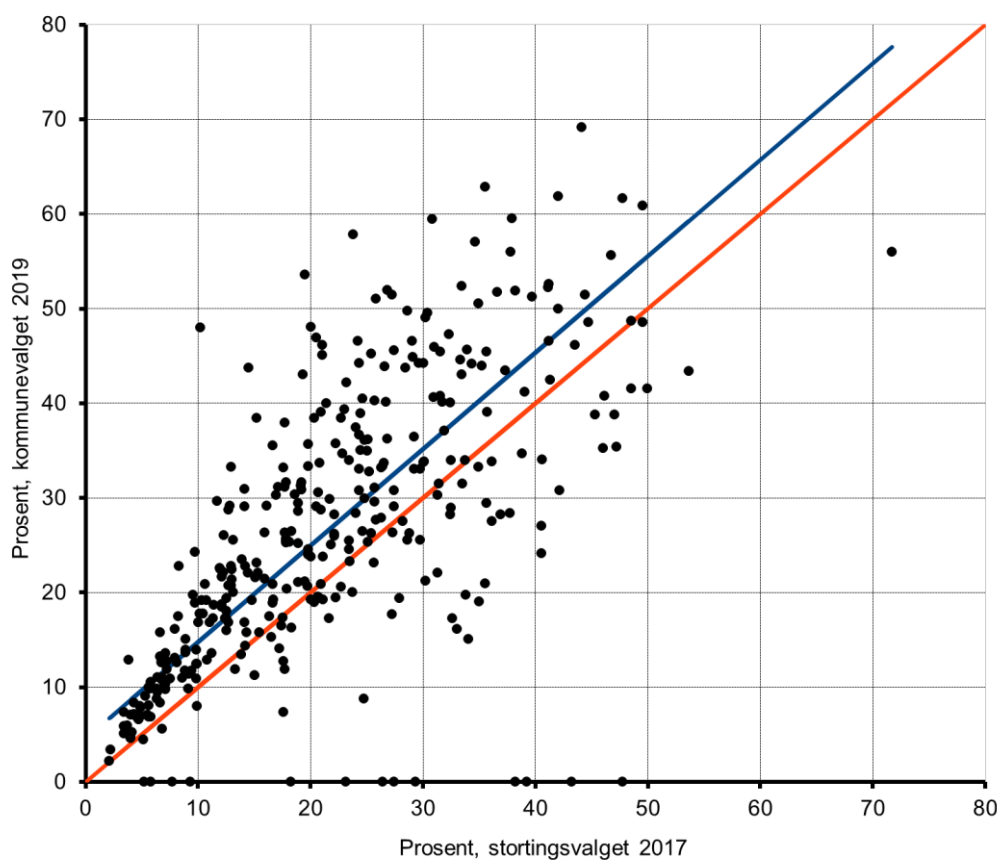
For å beregne det vi kan kalle «rikstendensen» i et lokalvalg, er det nærliggende å ta utgangspunkt i det foregående rikset. Hvert punkt i figur 1 representerer en kommune. På den vertikale y-aksen kan man lese av Senterpartiets stemmeandel ved kommunevalget i 2019. På den horisontale x-aksen

² Basert på kronikk i altinget.no 6.8.2023, <https://www.alinget.no/artikkel/rommetvedt-norce-kommunevalg-blir-ordfoererne-dratt-med-i-det-rikspolitiske-dragsuget>

³ Kilde: J. Saglie, J. Bergh, J.P. Gitlesen og H. Rommetvedt (2021): Hva skjedde ved valget? Nasjonale trender og lokale variasjoner (s. 48), i J. Saglie, S.B. Seggaard og D.A. Christensen (red.): *Lokalvalget 2019*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. Boken er åpent tilgjengelig og kan lastes ned gratis: <https://utdanning.cappelendamm.no/ lokalvalget-2019-9788202697075>

kan man lese av Sp-resultatet ved stortingsvalget i 2017.⁴ Punkter som ligger på den røde diagonalen, viser kommuner som fikk samme resultat ved de to valgene. Punktene over den røde linjen viser at Sp gikk fram i et flertall av kommunene, men punktene under den røde linjen viser at det også var et betydelig antall kommuner der Sp gikk tilbake sammenlignet med stortingsvalget i 2017.

Det vi kan kalle rikstendensen, er et slags «gjennomsnitt» for alle kommunene. Den er markert med den blå linjen i figur 1. Denne rikstendenslinjen er beregnet slik at kommunepunktene avvik fra den blå linjen samlet sett blir minst mulig.⁵ Som vi ser, er det stor spredning av kommunepunkter omkring den blå linjen. Det er med andre ord en lang rekke kommuner der Senterpartiets valgresultat avvek sterkt fra rikstendensen i 2019-valget.

Figur 1. Rikstendens og lokale avvik for Senterpartiet ved kommunevalget i 2019.

⁴ Se Saglie m.fl. (2021, s. 55-56) der det også er en tilsvarende figur for Arbeiderpartiet.

⁵ Det er summen av de kommunale avvikenes absoluttverdier som er lagt til grunn. Dette i motsetning til en regresjonslinje der det er summen av de kvadrerte avvikene som ligger til grunn for beregningen. For nærmere forklaring, se s. 169 i J.P. Gitlesen og H. Rommetvedt (1994): *Lokalvalg i møtet mellom riks- og lokalpolitikk*. Oslo: Kommuneforlaget. Programmeringen og beregningene ble utført av Jens Petter Gitlesen som dessverre døde i mars i år.

Det vil føre for lang å vise tilsvarende figurer for alle partiene. Vi må forenkle bildet. Da kan vi også ta med utviklingen over tid, slik det er gjort i tabell 2.⁶ Denne viser gjennomsnittet av de kommunale avvikene fra rikstendensen ved de tre siste kommunevalgene.

I 2011 og 2015 var de gjennomsnittlige lokale avvikene fra rikstendensen størst for Arbeiderpartiet, fulgt av Høyre i 2011 og Senterpartiet i 2015. I 2019 var det Senterpartiet som opplevde størst avvik fra rikstendensen. Også for Fremskrittspartiet finner vi størst lokale avvik ved 2019-valget. For Høyre har trenden vært nedadgående, mens det for de andre partiene har gått noe opp og ned.

Tabell 2. Lokale avvik fra rikstendensen ved kommunevalgene, gjennomsnitt i prosentpoeng.

	2011	2015	2019
Senterpartiet	5,48	6,55	7,68
Arbeiderpartiet	6,49	6,94	7,01
Fremskrittspartiet	3,90	3,51	6,44
Høyre	5,83	5,42	4,96
Sosialistisk Venstreparti	3,08	2,00	2,48
Kristelig Folkeparti	0,55	2,17	1,85
Venstre	1,70	2,58	1,78
Gjennomsnitt for alle partiene	3,86	4,17	4,60

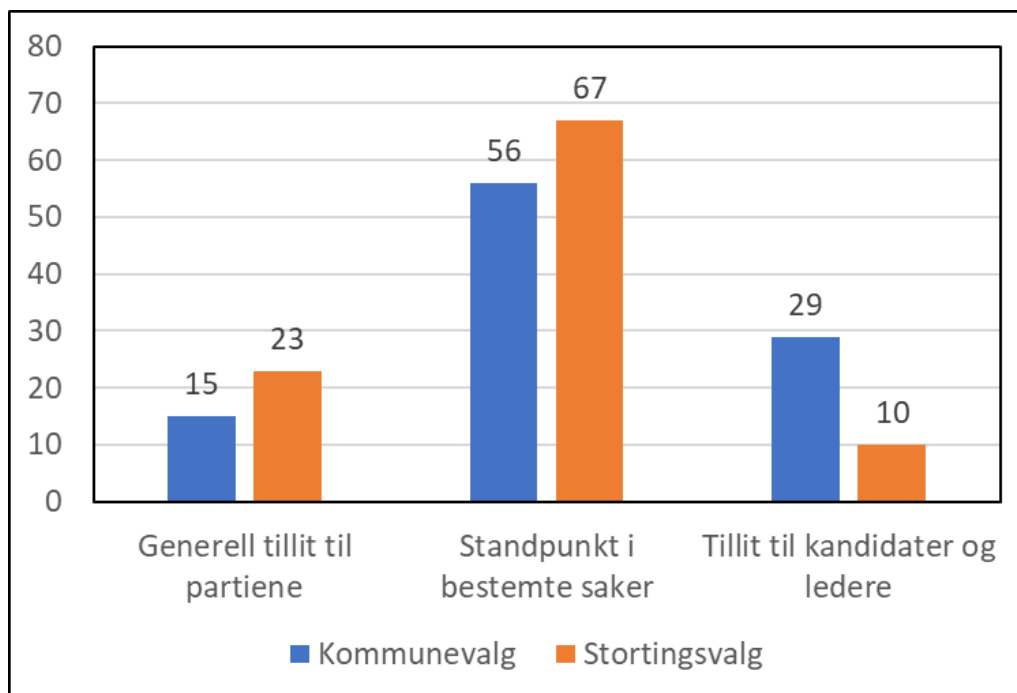
Den nederste linjen i tabell 2 viser gjennomsnittet for alle de inkluderte partiene. Vi ser her at de lokale avvikene fra rikstendensen har økt fra 3,86 prosentpoeng i gjennomsnitt i 2011, via 4,17 i 2015, til 4,60 prosentpoeng i 2019. Samlet ser det med andre ord ut til at kommunevalgene etter hvert er stadig blitt mer lokale, mens rikstendensen er blitt svakere.

Denne utviklingen kan ses i sammenheng med at velgerne legger vekt på noe forskjellige forhold når de skal avgjøre hvilket parti de skal stemme på. I en rekke undersøkelser er velgerne blitt spurt om hva som betyr mest når de skal avgjøre hvilket parti de skal stemme på ved ulike valg. Figur 2 viser resultatene for kommune- og stortingsvalg basert på Norsk Monitors undersøkelse etter valget i 2021.⁷

Det er tydelig at mange velgere skiller mellom riks- og lokalvalg. Ved stortingsvalg var det to tredjedeler av de spurte som la mest vekt på standpunktene i bestemte saker, mens godt over halvparten svarte det samme for stemmegivning ved kommunevalg. Ved kommunevalg svarte nesten tre av ti velgere at de la mest vekt på tillit til partienes kandidater og ledere, mens bare en av ti svarte det samme ved stortingsvalg. En snau fjerdedel la mest vekt på generell tillit til partiene ved stortingsvalg, mens 15 prosent sa det samme om kommunevalg.

⁶ Kilde: Saglie m.fl. (2021, s. 57).

⁷ Se <https://www.ipsos.com/nb-no/samfunnsundersokelsen-ipsos-norsk-monitor>

Figur 2. Hva betyr mest når du skal avgjøre hvilket parti du skal stemme på ved kommunevalg/stortingsvalg?⁸

I Lokalvalgprosjektet som ledes av Institutt for samfunnsforskning, er det siden 1995 blitt stilt spørsmål om hva som har størst betydning ved valg av parti eller liste ved kommunevalg⁹. Disse undersøkelsene viser at lokale saker har fått størst betydning. I 2019 svarte 47 prosent av de spurte at lokale saker betydde mest, mot 29 prosent i 1995. Andelen som svarte at de rikspolitiske sakene betydde mest, ble redusert fra 40 prosent i 1995 til 29 prosent i 2019. Personer på listen har også fått redusert betydning, fra 19 prosent i 1995 til 8 prosent i 2019. Betydningen av den allmenne tilliten til partiet har holdt seg nokså stabil, med 12 prosent i 1995 og 16 prosent i 2019 (men noe lavere i mellomtiden).

I forbindelse med regjeringspartienes kraftige tilbakegang på meningsmålingene om stortingsvalg er det flere kommentatorer som har antydnet at populære ordfører fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet kanskje kan bidra til at disse partiene kan gjøre det bedre ved høstens lokalvalg, enn på stortingsmålingene. Men en ordfører er ikke alltid populær. Lokalt kan man kanskje oppleve en «ordførerslitasje» tilsvarende den «regjeringsslitasjen» som synes å gjøre seg gjeldende i rikspolitikken?¹⁰

⁸ De som svarte «ikke sikker» er utelatt i prosenteringen. For endringer over tid for både kommunevalg og fylkestingsvalg, se <https://www.altinget.no/artikkel/det-politiske-paradokset-folk-vil-ha-raymond-johansen-som-byraadsleder-men-vil-stemme-paa-hoeyre>

⁹ Se Saglie m.fl. (2021, s. 46).

¹⁰ Spørsmålet om regjeringsslitasje blir drøftet i H. Rommetvedt: Regjeringsslitasje, startvansker og svingninger i politikken. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, nr. 3, 2023. Se <https://www.idunn.no/doi/10.18261/nst.39.3.2>

Jeg kjenner ikke til nyere undersøkelser om ordførernes betydning for folks stemmegivning, men denne sammenhengen er blitt studert i forbindelse med kommunevalgene i 1991 og 2003. Sammenstillingen i tabell 3 er basert på disse undersøkelsene.¹¹ Det er bare de største «ordførerpartiene» som er tatt med.

Tabell 3. Partienes gjennomsnittlige fram- og tilbakegang ved kommunevalg, prosentpoeng.

Parti	Endring 1987 – 1991		Endring 1999 – 2003		
	Hadde ordføreren	Hadde ikke ordføreren	Hadde ordføreren	Hadde ordfører og/eller varaordfører	Hadde verken ordfører eller varaordfører
Arbeiderpartiet	-7,7	-5,5	-1,2	-1,1	-0,2
Høyre	-1,4	-2,7	-4,7	-4,0	-2,5
Kristelig Folkeparti	-1,1	-0,6	-3,6	-3,7	-3,0
Senterpartiet	+6,9	+5,0	-0,0	+0,2	-0,3

Her må det først presiseres at det kan være mange andre forhold enn ordføreren som har påvirket resultatene. Mer omfattende analyser må til for å kartlegge eventuelle ordførereffekter ved valgene. Her må vi nøye oss med gjennomsnittstall. Da ser bildet slik ut:

For Arbeiderpartiet ser vi at tilbakegangen var større i kommuner der partiet hadde ordføreren, enn i de øvrige kommunene. Dette gjaldt både i 1991 og i 2003. I den grad man kan tale om en ordførereffekt, var denne negativ for Ap.

For Høyre spriker resultatene. I 1991 fikk partiet minst tilbakegang i ordfører kommunene, men i 2003 fikk Høyre derimot størst tilbakegang i de kommunene der partiet hadde ordføreren. I 1991 var med andre ord den eventuelle ordførereffekten positiv (mindre velgertap), mens den i 2003 var negativ (større velgertap).

For Kristelig Folkeparti er forskjellene forholdsvis små, men partiet gikk litt mer tilbake i de kommunene der de hadde ordfører eller varaordfører, enn i de øvrige kommunene. Den eventuelle ordførereffekten var med andre ord svakt negativ.

For Senterpartiet ser det ut til at ordførereffekten var klart positiv i 1991. I gjennomsnitt gikk partiet mer fram i kommuner der de hadde ordføreren, enn i kommuner der de ikke hadde ordføreren. I 2003 var det derimot liten eller ingen forskjell mellom kommuner med og uten ordfører eller varaordfører.

Resultatene viser at eventuelle ordførereffekter kan slå begge veier. Effekten kan være *positiv* i den forstand at ordførerpartiet enten får større framgang, eller mindre tilbakegang i ordfører kommunene enn i de øvrige kommunene. Effekten kan imidlertid også være *negativ*, dvs. at

¹¹ Se Gitlesen og Rommetvedt (1994, s. 125), og T. Bjørklund og J. Saglie (2005, s.40): Valgresultatet i 2003, i J. Saglie og T. Bjørklund (red.): *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

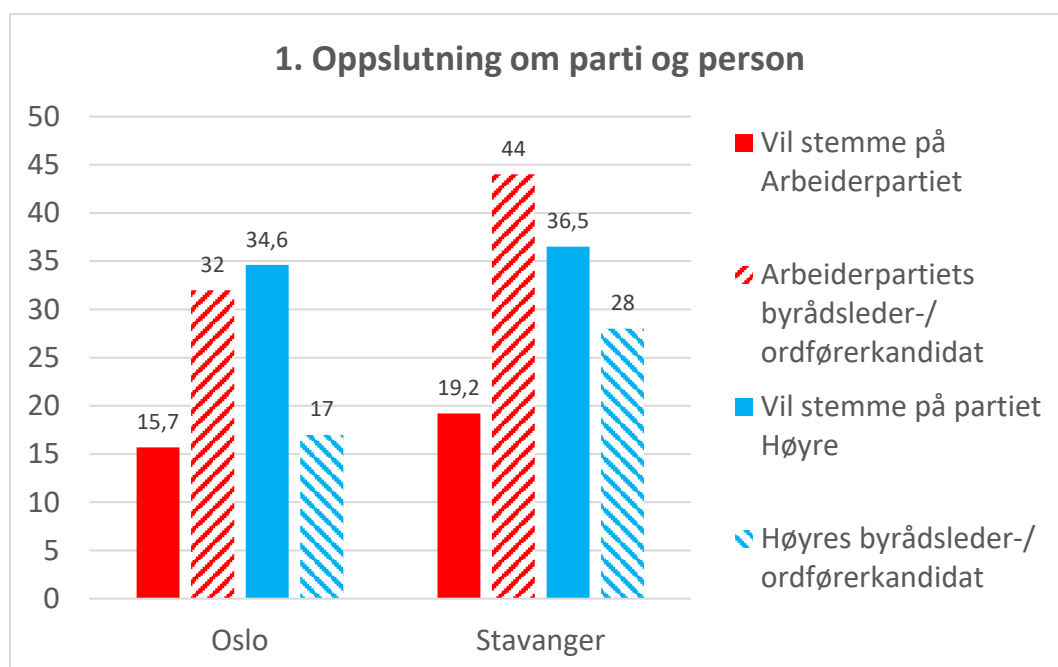
ordførerpartiet enten får mindre framgang, eller større tilbakegang i de kommunene der det hadde ordføreren, enn i de kommunene der partiet ikke hadde ordføreren. Eventuelle ordførereffekter varierer også over tid og mellom partiene. Det ser ikke ut til å være noen generell, positiv ordførereffekt på partienes velgeroppslutning.

Når dette er sagt, må det legges til at det kan være mange lokale avvik fra slike gjennomsnittsberegninger. Det finnes nok eksempler på både populære og upopulære ordførere som har påvirket valgresultatene i sine enkeltkommuner, men mer generelt ser det ut til at de lokale sakene har vel så stor betydning.

2. Parti og person – et paradoks i politikken¹²

Oslo-velgerne vil ha Arbeiderpartiets Raymond Johansen som byrådsleder, men de vil stemme på Høyre. I Stavanger vil de ha Arbeiderpartiets Kari Nessa Nordtun til ordfører, men også der vil de stemme på Høyre. De vil med andre ord stemme på Høyre i både Oslo og Stavanger, men de vil ikke ha Oslo Høyres Eirik Lae Solberg som byrådsleder eller Stavanger Høyres Sissel Knutsen Hegdal som ordfører. Når man spør om hvilket parti velgerne vil stemme på, får man ett svar. Når man spør om partienes kandidater til toppvervet, snus det hele paradoksalt nok på hodet. Hvordan i all verden kan dette ha seg?

Før vi antyder et svar, bør vi imidlertid være mer presise. Det er nemlig ulike oppfatninger blant velgerne i de to byene. Figur 1 viser de tallene som ble presentert av NRK for Oslo i mai, og av Stavanger Aftenblad for Stavanger i mars i år.

Vi ser her at Arbeiderpartiets oppslutning bare er om lag halvparten så stor som den oppslutningen henholdsvis byrådslederen i Oslo og ordføreren i Stavanger får. Partiet Høyre får dobbelt så stor oppslutning som partiets byrådslederkandidat i Oslo. Forskjellen er mindre i Stavanger, men også her får partiet Høyre betydelig større oppslutning enn ordførerkandidaten.

Partienes ledende personer får stor oppmerksomhet i mediene, og partiene markedsfører seg med bilder av de fremste politikerne. Med en slik personfokusering fra mediene og partienes side kan det være nærliggende å tro at velgerne legger mest vekt på partienes ledere og kandidater når de skal

¹² Basert på kronikk i altinget.no 4.6.2023, <https://www.altinget.no/artikkel/det-politiske-paradokset-folk-vil-ha-raymond-johansen-som-byraadsleder-men-vil-stemme-paa-hoeyre>

avgjøre hvilket parti de skal stemme på. En rekke undersøkelser tyder imidlertid på at dette for de fleste velgernes vedkommende *ikke* er tilfellet.

Ved en rekke anledninger har ulike meningsmålingsinstitutter stilt følgende spørsmål til velgerne:

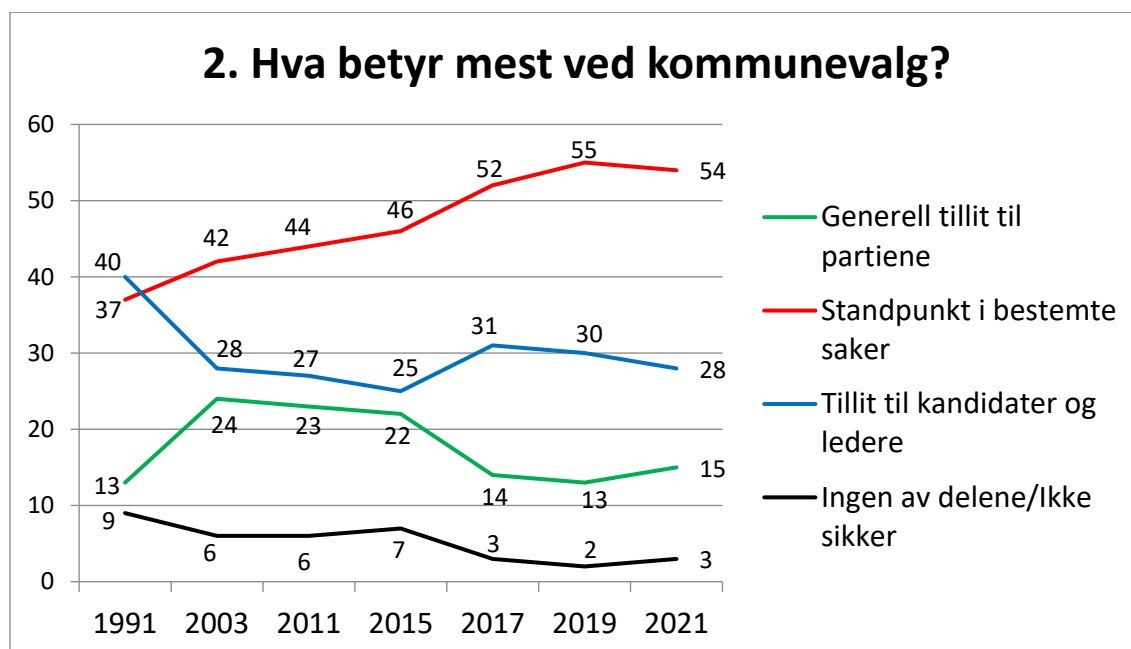
Hva er det som betyr mest når du skal avgjøre hvilket parti du skal stemme på ved X-valg?

Er det generell tillit til partiene, er det partienes standpunkter i bestemte saker, eller er det tillit til partienes kandidater og ledere som betyr mest?

Spørsmålet er blitt stilt med henvisning til så vel stortingsvalg som fylkestingsvalg og kommunevalg. Figur 2 viser svarfordelingen for spørsmålet om *kommunevalg*.¹³

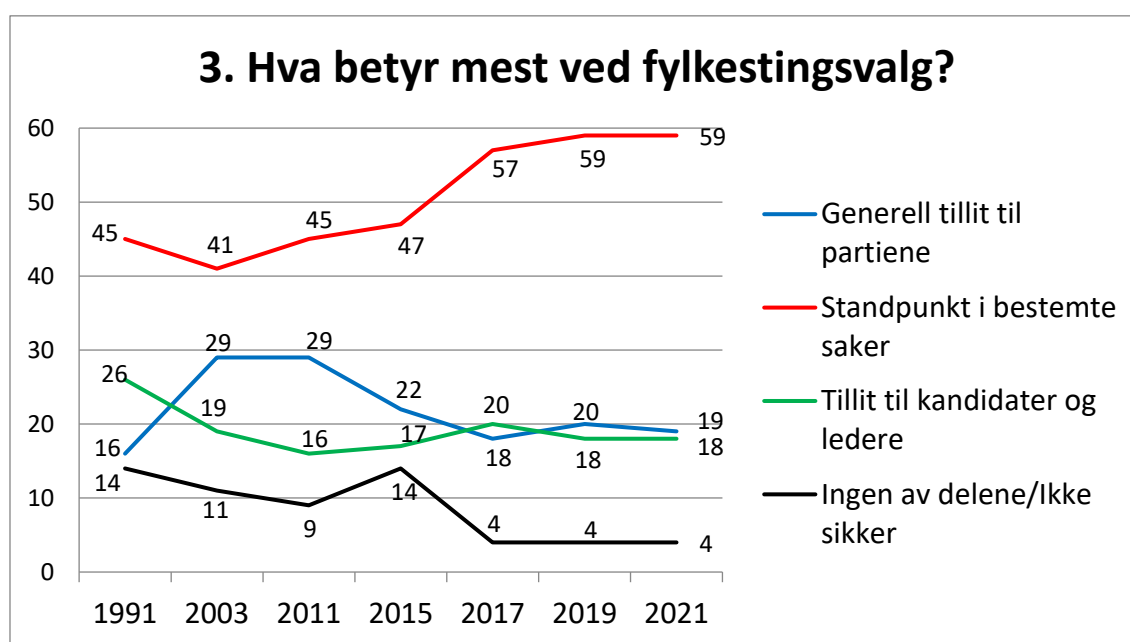
Vi ser her at det har skjedd en betydelig endring over tid. I 1991 var det flest av de spurte, 40 prosent, som sa at partienes kandidater og ledere var viktigst når de skulle avgjøre hvilket parti de skulle stemme på. 37 prosent svarte partienes standpunkter i bestemte saker. I 2021 var dette snudd om. 54 prosent svarte at saksstandpunktene var viktigst, mens 28 prosent sa det samme om kandidatene og lederne. Bare 13 prosent i 1991 og 15 prosent i 2021 la mest vekt på generell tillit til partiene.

Her er vi sannsynligvis inne på noe av svaret på det innledende spørsmålet. Velgerne legger mindre vekt på personene og mer vekt på sakene når de skal bestemme seg for hvilket parti de skal stemme på. En sittende byrådsleder eller ordfører som har gjort en god jobb, kan få langt større oppslutning enn vedkommendes eget parti. Mange velgere ser ut til å ønske seg en annen politikk, enn den partiet til favorittkandidaten vil føre.

¹³ Spørsmålet ble første gang stilt av MMI i forbindelse med en undersøkelse av lokalvalgene i 1991, se J.P. Gitlesen og H. Rommetvedt (1994): *Lokalvalg i møtet mellom riks- og lokalpolitikk*. Oslo: Kommuneforlaget. Resultatene for de tre siste årene er fra *Norsk Monitor*.

Figur 3 viser svarfordelingen ved spørsmål om fylkestingsvalg. Her ser vi en lignende utvikling som for kommunevalg. Partienes standpunkter i bestemte saker var viktigst for 45 prosent av de spurte i 1991, mot 59 prosent i 2021. I 1991 la 26 prosent mest vekt på partienes kandidater og ledere, mot 18 prosent i 2021. Vi ser også at den generelle tilliten til partiene var viktigst for 29 prosent av de spurte i 2003 og 2011, men i 2021 var denne andelen sunket til 19 prosent.

Særlig i de første undersøkelsene var det en betydelig større andel som svarte vet ikke ved fylkestingsvalg, enn ved kommunevalg. Dette har sannsynligvis sammenheng med at mediernes dekning av fylkespolitikken er dårligere enn dekningen av kommunepolitikken. Mange velgere har forholdsvis liten kjennskap til fylkespolitikken.

Når partienes kandidater og ledere tillegges større vekt ved kommunevalg enn ved fylkestingsvalg, har dette trolig sammenheng med at velgerne har bedre kjennskap til kommunepolitikkerne, enn til fylkespolitikkerne. Mange velgere kjenner noen av politikkerne i egen kommune personlig. Det er nok i mindre grad tilfellet med fylkestingspolitikere som ofte kommer fra andre kommuner enn velgerens hjemkommune.

Den utviklingen vi har sett over tid, kan virke paradoksal. Man får ofte inntrykk av at personfokuseringen i mediene har økt over tid. Da er det nærliggende å tro at velgerne ville legge stadig større vekt på partienes kandidater og ledere. Undersøkelsene viser imidlertid det motsatte. Det er standpunktene i de politiske sakene som har fått større betydning, dels på bekostning av kandidatene, men dels også på bekostning av den generelle tilliten til partiene.

Det er uklart hva som er årsakene til dette, men det kan ha sammenheng med at velgerne er blitt mer «troløse» og skifter parti etter hvilke saker som kommer opp på den politiske dagsordenen. Dette gjelder ikke bare fra ett valg til et annet, men ofte også mellom valgene. De månedlige meningsmålingene kan vise store svingninger i partienes velgeroppslutning.

3. Valget i Stavanger er ikke avgjort¹⁴

«Stavangervalget er avgjort», skriver Trond Birkedal i Aftenbladet 21. januar 2023.¹⁵ Han spør om «en heftig valgkamp med masse debatter og aktiviteter vil ha noe som helst å si for resultatet»? Selv svarer Birkedal dette: «Jeg tror ikke det, og jeg tør allerede nå hevde at ordføreren i Stavanger etter valget heter Sissel Knutsen Hegdal [H]».

Det kan godt vær at Trond Birkedal får rett i sin spådom. Men det er slett ikke så sikkert at Stavangervalget er avgjort allerede nå. Et tilbakeblikk på de meningsmålingene som Respons gjennomførte foran valget i 2019, viser at mye kan skje når valgkampen kommer i gang for alvor.

Figuren viser utviklingen for de partienes som opplevde størst endringer i tiden fram mot valget i september 2019.¹⁶ Målingen i mars 2019 ga Høyre 34 prosent av stemmene, mot 26,1 prosent for Arbeiderpartiet. Ved valget i september ble Arbeiderpartiet derimot størst med 25,4 prosent, mot Høyres 23,1 prosent.

Det er også verd å merke seg at Høyres oppslutning på mars 2019-målingen fra Respons lå på samme nivå som Sentios måling på 33,8 prosent i januar i år. I 2019 opplevde Høyre en tilbakegang på hele 10,9 prosentpoeng fra mars til september. Sentio-målingen på 19,3 prosent for Arbeiderpartiet i januar i år var imidlertid atskillig dårligere enn Respons-målingen i mars 2019.

Forholdet mellom Fremskrittspartiet og det som den gang het Folkeaksjonene Nei Til Mer Bompenger (FNB) er også interessant. Når det ene partiet gikk opp, gikk det andre ned, og motsatt. FNB, som i mars 2019 ble målt til 2,8 prosent, endte opp med 9,2 prosent av stemmene ved kommunevalget i september. Det var riktignok noe dårligere enn de 12 prosentene for FNB i juni 2019. Fremskrittspartiet var oppe på 12,3 prosent så sent som i august 2019, men endte på 8,9 prosent på valgdagen.

Også en del av de andre partiene opplevde betydelige endringer i månedene fram mot valget i 2019. Ved valget fikk Rødt 5,5 prosent av stemmene, mot 4,3 prosent i mars. For SV gikk det motsatt vei med 7,3 prosent i mars og 4,8 prosent ved valget i september. MDG gikk fram fra 3,8 prosent i mars til 6,5 prosent ved valget. Venstre, som fikk 2,3 prosent på målingen i mars og 6,1 prosent i juni, endte på 4,7 prosent ved valget. Senterpartiet ble målt til 4,4, prosent i mars, mens valget endte på 4,8 prosent. Endelig fikk Kristelig Folkeparti 4,4 prosent ved valget i 2019, mot 4,9 prosent på marsmålingen.

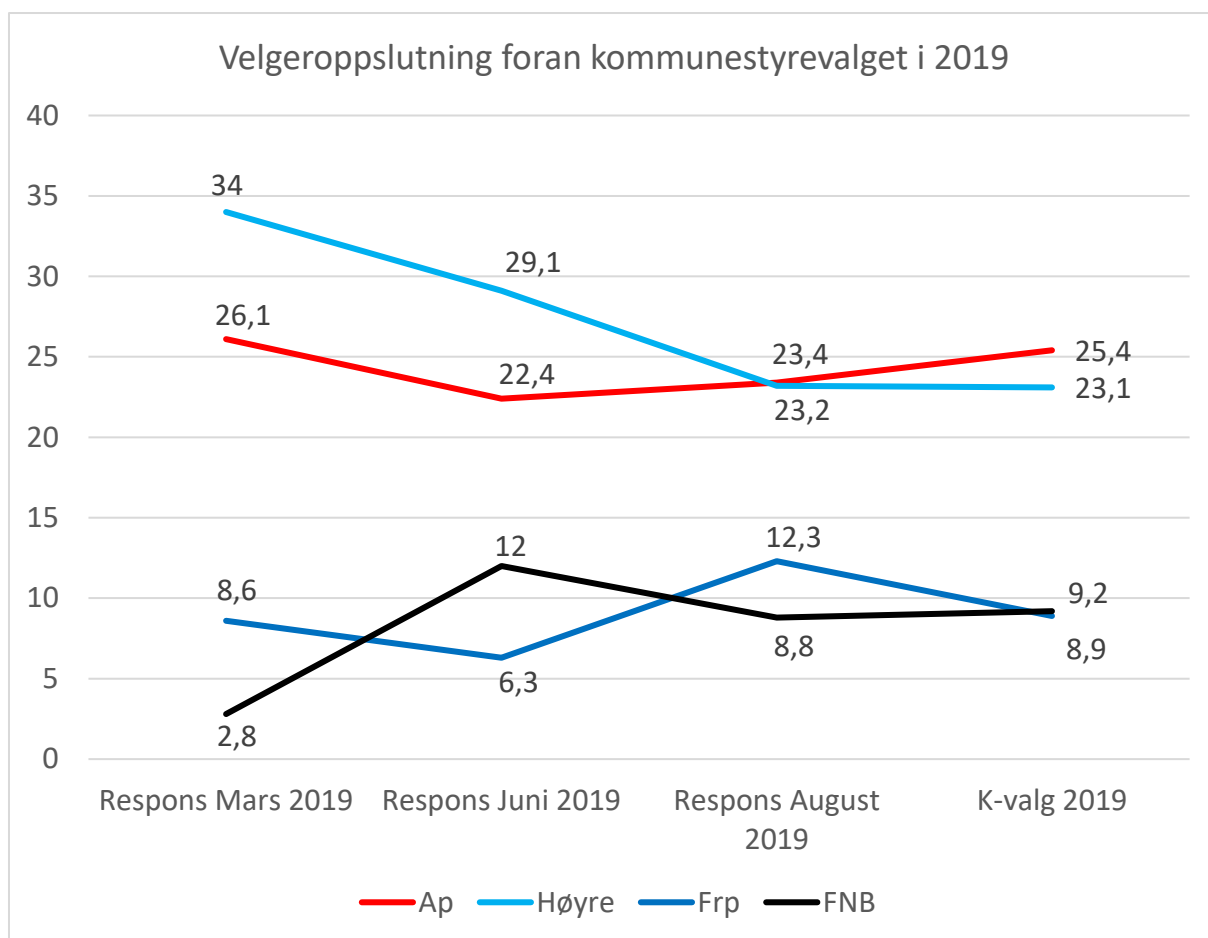
¹⁴ Basert på innlegg i *Stavanger Aftenblad* 16.2.2023.

<https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/KnW1e6/valget-i-stavanger-er-ikke-avgjort>

¹⁵ Se <https://www.aftenbladet.no/meninger/kommentar/i/onvrgj/stavangervalget-er-avgjort>

¹⁶ For utdyping, se J. Saglie, J. Bergh, J.P. Gitlesen og H. Rommetvedt (2021): Hva skjedde ved valget? Nasjonale trender og lokale variasjoner. I: J. Saglie, S.B. Seggaard og D.A. Christensen (red.): *Lokalvalget 2019. Nye kommuner – nye valg?* Oslo: Cappelen Damm.

<https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/view/134/685/5212>

Flere av disse endringene ligger innenfor de feilmarginene man må regne på slike meningsmålinger. Dette gjelder også de målingene som vi har fått og vil få presentert foran høstens lokalvalg. Valgundersøkelsene viser at det er mange velgere som skifter parti i løpet av valgkampen. Det kan med andre ord skje mye før stemmene er talt opp i september. I tillegg kan det komme overraskelser når partiene i tiden etter valget skal forhandle om ordførerjobben og de andre vervene i Stavanger, slik det skjedde etter valget i 2019.

Valget er slett ikke avgjort!

Etterord

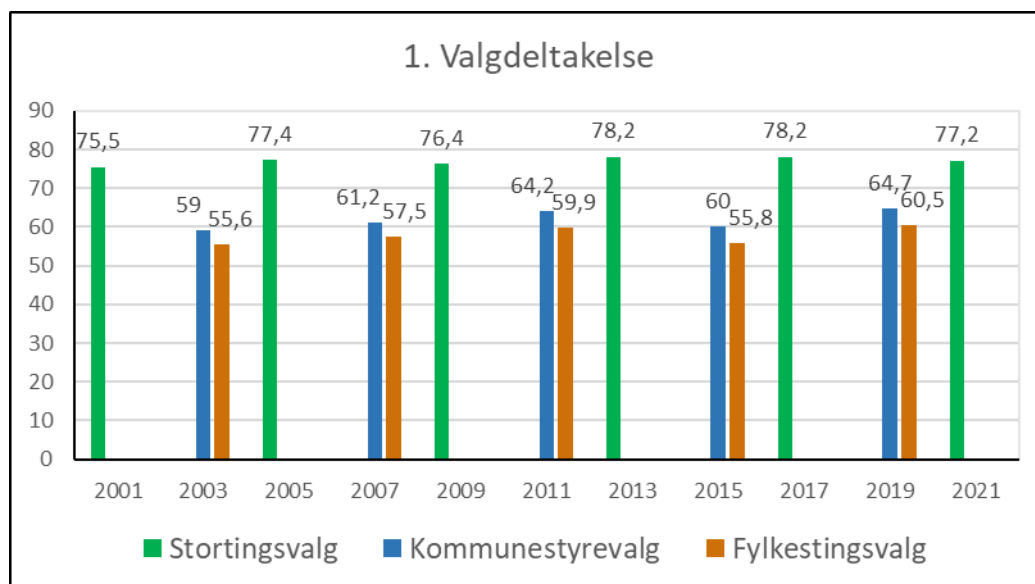
I mars 2023 ble velgerne spurt av Respons Analyse om hva de ville stemme ved kommunevalget i Stavanger. Da svarte 36,5 prosent at de ville stemme på Høyre, mens 19,2 prosent svarte Arbeiderpartiet. Etter dette vedtok Stavanger kommunestyre med Arbeiderpartiet i spissen at de ville bruke 200 millioner kroner på gratis buss for byens innbyggere. Ved kommunevalget i september fikk Arbeiderpartiet 32,1 prosent av stemmene, mot Høyres 30,3 prosent. Selv om det var store bevegelser i velgermassen og Arbeiderpartiet ble størst, måtte partiet overlate ordførervervet til Høyre.

4. Hvor ble det av fylkestingsvalget?¹⁷

Hver måned presenteres en rekke meningsmålinger der velgerne blir spurt om hvilket parti de vil stemme på dersom det var stortingsvalg. Disse målingene, og ikke minst regjeringspartienes kraftige tilbakegang siden stortingsvalget høsten 2021, får stor oppmerksomhet i mediene. Etter hvert som vi nærmer oss denne høstens lokalvalg, får også kommunestyrevalget større oppmerksomhet. Både nasjonalt og lokalt gjennomføres det flere og flere meningsmålinger om stemmegivningen ved kommunestyrevalg. Men hvor blir det av fylkestingsvalget? Det er ytterst få meningsmålinger om fylkestingsvalg (se nettstedet www.pollofpolls.no for oversikter), og man skal lete lenge for å finne noe om høstens fylkestingsvalg i mediene.

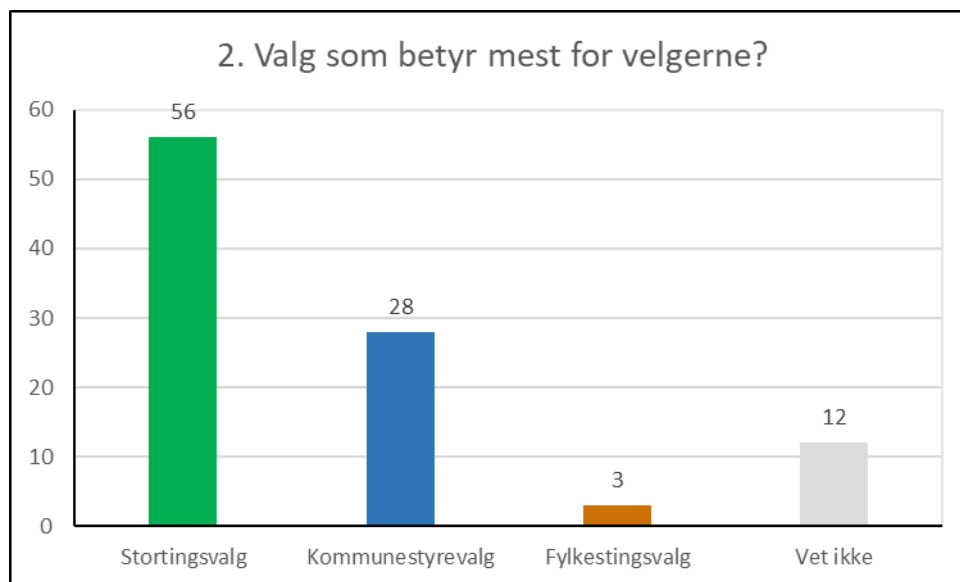
Valgene av representanter til kommunestyrer og fylkesting går gjerne under samlebetegnelsen lokalvalg. Men som vi skal se, er det ganske store forskjeller mellom de to valgene. Velgerne tillegger de to valgene ulik betydning, og det er en god del velgere som stemmer på forskjellige partier selv om kommune- og fylkestingsvalgene holdes på samme dag.

Valgenes betydning for velgerne kan komme til uttrykk på forskjellige måter. Ett uttrykk for den vekt velgerne tillegger de ulike valgene, kan være valgdeltakelsen. Denne framgår av figur 1. Som vi ser, er valgdeltakelsen klart størst ved stortingsvalgene. Deretter følger kommunestyrevalgene et godt stykke under stortingsvalgene. Deltakelsen er minst ved fylkestingsvalg, men forskjellen mellom dette valget og kommunestyrevalget er ikke så stor som man kan få inntrykk av når man ser på den sparsomme oppmerksomheten i mediene.

¹⁷ Basert på kronikk i altinget.no 1.8.2023. <https://www.altinget.no/artikkel/hilmar-rommetvedt-norce-paa-ett-punkt-skiller-hennes-velgere-seg-fra-de-andre>

En annen måte å belyse de ulike valgenes betydning kan være å spørre velgerne direkte. En variant av denne metoden ble benyttet ved kommune- og fylkestingsvalget i 1991. Da ble det gjennomført en meningsmåling der velgerne ble bedt om å svare på et spørsmål om hvilket valg som betydde mest for dem. Svarene framgår av figur 2.¹⁸ Den viser at andelen som mente at stortingsvalg betyr mest, var dobbelt så stor som den andelen som sa det samme om kommunestyrevalg. Bare 3 prosent av velgerne svarte at det er fylkestingsvalg som betyr mest.

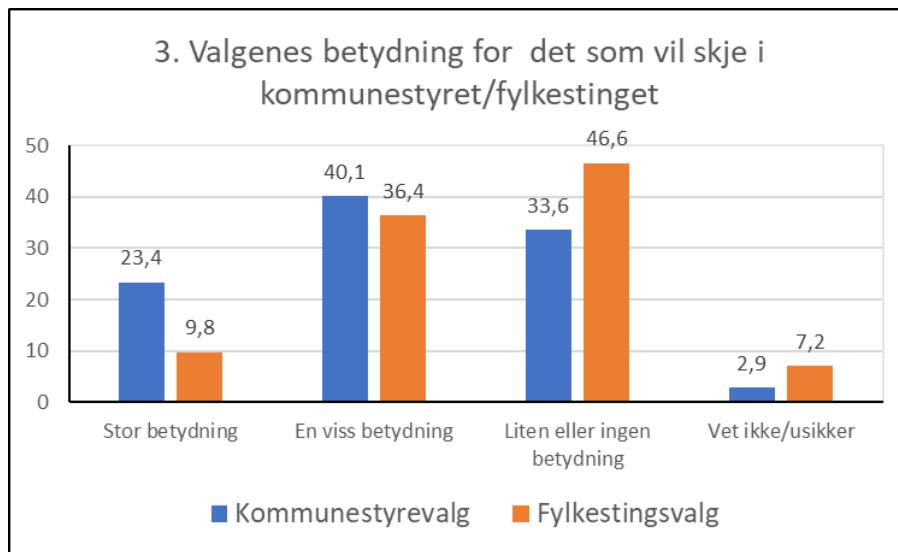
I den internasjonale valgforskningen blir ulike valg gjerne omtalt som først- og andreordensvalg. Valg til nasjonale parlamenter blir ansett som viktigst og karakterisert som førsteordensvalg. I EU regnes valg til Europa-parlamentet som andreordensvalg. For oss som ikke er med i EU, framstår i stedet kommunestyrevalget som et andreordensvalg, mens fylkestingsvalget må karakteriseres som et tredjeordensvalg. Dette kan bl.a. ha sammenheng med at kommunestyret har et langt mer omfattende ansvarsområde enn fylkestinget. Mens kommunens arbeidsområde omfatter både barnehager og grunnskole, helse-, omsorg- og sosialtjenester, og tekniske tjenester, er fylkestingets ansvar i hovedsak begrenset til videregående skole og samferdsel (veier og kollektivtrafikk).

I ovennevnte undersøkelsen kunne de spurte bare oppgi ett av valgene, nemlig det som betyr mest for dem. Det er ikke dermed sagt at de andre valgene er betydningsløse for vedkommende velger. Ved å be velgerne om å oppgi hvor stor betydning valgresultatene vil ha for det som kommer til å skje i kommunestyret og fylkestinget, kan man få et litt annet bilde av forholdet mellom disse to valgene. Dette ble bl.a. gjort i 2007 av Lokalvalgprosjektet som ledes av Institutt for samfunnsforskning. Svarene som ble avgitt, framgår av figur 3.¹⁹ Her ser vi at valgene ifølge velgernes

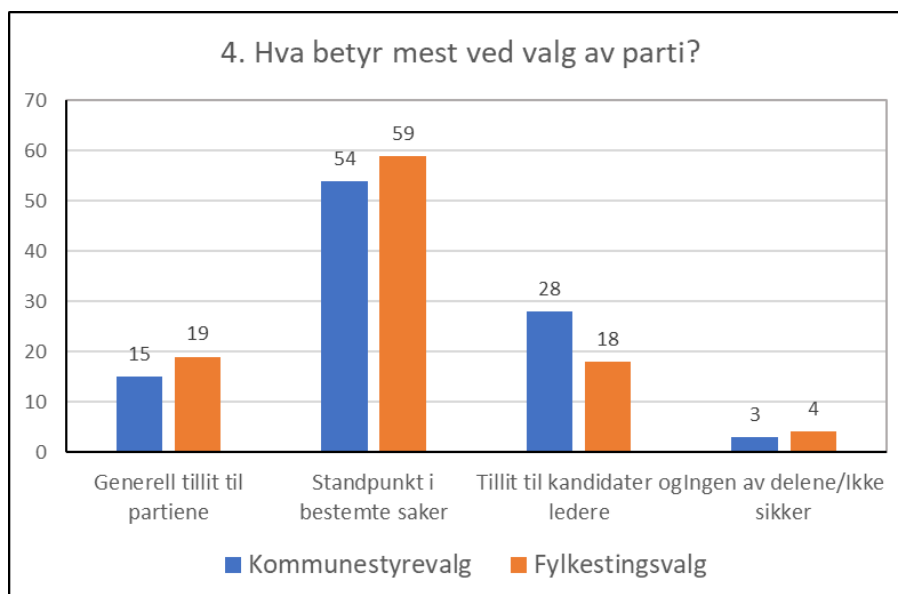
¹⁸ Kilde: J.P. Gitlesen og H. Rommetvedt (1994): *Lokalvalg i møtet mellom riks- og lokalpolitikk*. Oslo: Kommuneforlaget (s. 137).

¹⁹ Kilde: L.E. Rose og T. Hansen (2013): *Fylkestingsvalgene: Demokratisk milepæl eller demokratisk staffasje?* I J. Bergh og D.A. Christensen (red.): *Et robust lokaldemokrati – lokalvalg i skyggen av 22. juli 2011*. Oslo: Abstrakt forlag (s. 212).

oppfatning vil få atskillig større betydning for det som kommer til å skje i kommunestyret, enn i fylkestinget.

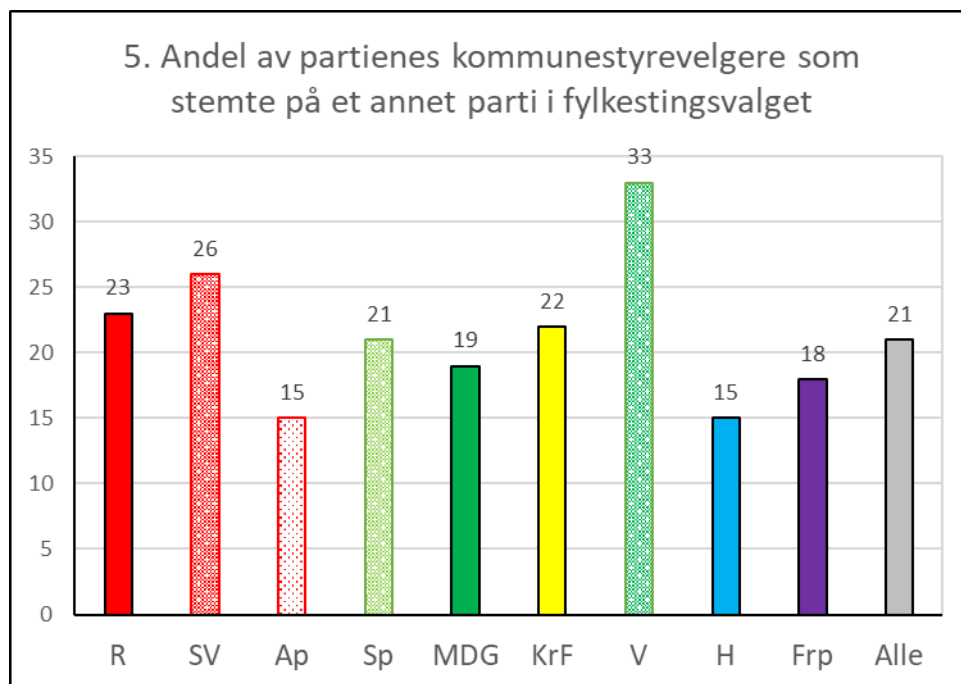

Velgerne legger også vekt på forskjellige forhold når de skal avgjøre hvilket parti de skal stemme på ved de ulike valgene. Figur 4 viser hva velgerne la mest vekt på, da de ble spurt om dette i 2021.²⁰ Vi ser her at den andelen av velgerne som la mest vekt på henholdsvis standpunktene i bestemte saker og generell tillit til partiene, var større ved fylkestingsvalg enn ved kommunestyrevalg. Den andelen av velgerne som svarte at de la mest vekt på partienes kandidater og ledernes var derimot atskillig større ved kommunestyrevalg enn ved fylkestingsvalg. Dette kan ha sammenheng med at mange velgere har personlig kjennskap til politikere i sin egen kommune, mens atskillig færre kjenner noe særlig til fylkespolitikkerne. Kommunepolitikken får også større oppmerksomhet i mediene, enn det fylkespolitikken får.

²⁰ Kilde: Norsk Monitor, <https://www.ipsos.com/nb-no/samfunnsundersokelsen-ipsos-norsk-monitor>.

De forskjelligartede vurderingene av de to valgene er nok noe av grunnen til at en betydelig andel av velgerne stemmer forskjellig ved henholdsvis kommunestyrevalg og fylkestingsvalg. I tidsrommet 2003 – 2019 stemte omtrent hver femte velger på forskjellige partier ved de to valgene. Denne andelen varierer imidlertid en hel del fra parti til parti, slik det er vist for 2019-valgene i figur 5.²¹ En del av disse variasjonene har sammenheng med at det var flere kommuner der de mindre partiene ikke stilte liste.

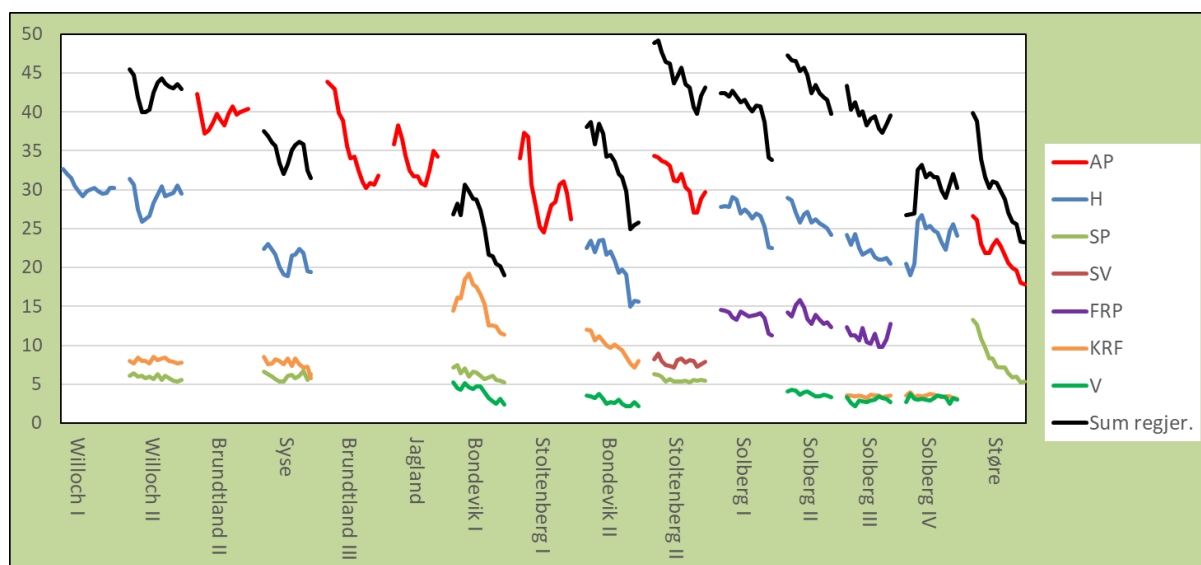
I mediene blir fylkestingsvalget som oftest neglisjert. I denne artikkelen har vi imidlertid sett at det er flere interessante forskjeller mellom kommunestyrevalg og fylkestingsvalg. Selv om kommunestyret har et langt mer omfattende ansvarsområde, er det også mange som blir berørt av fylkestingets beslutninger om videregående skoler, veier og kollektivtrafikk. Fylkestingsvalget fortjener atskillig mer oppmerksomhet i både mediene og lokalvalgforskningen, ikke minst siden fylkesinndelingen igjen skal endres.

²¹ Kilde: J. Saglie, J. Bergh, J.P. Gitlesen og H. Rommetvedt (2021): Hva skjedde ved valget? Nasjonale trender og lokale variasjoner, i J. Saglie, S.B. Segard og D.A. Christensen (red.): *Lokalvalget 2019*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. Saglie m.fl. oppgir andelen som stemte på samme parti ved de to valgene (s. 32). Her har jeg snudd på dette og oppgitt den andelen som stemte forskjellig ved de to valgene. Boken er åpent tilgjengelig og kan lastes ned gratis fra https://utdanning.cappelendamm.no/_lokalvalget-2019-9788202697075

5. Regjeringspartienes startvansker: Større Ap-tap under Gro og Jens, enn under Jonas²²

Både norsk og internasjonal valgforskning har vist at regjeringspartier ofte mister velgere ved valg. Selv om det finnes unntak, har slike velgertap hatt en tendens til å øke med årene. Denne *regjeringssslitasjen* måles som oftest i form av velgertap fra ett valg til det neste. Her skal vi se nærmere på et beslektet, men mer kortsiktig fenomen: regjeringspartienes *startvansker*. Disse viser igjen i de meningsmålingene som gjennomføres i tiden etter at en ny regjering har tiltrådt. Som vi skal se, opplevde Arbeiderpartiet større velgertap under Gro og Jens, enn under Jonas.

Figuren viser regjeringspartienes velgeroppslutning i tiltredelsesmånedene og de etterfølgende månedene. Det er gjennomsnittet av meningsmålingene fra flere institutter som er lagt til grunn. Formelt registreres endringer i regjeringens partisammensetning bare som en utskifting av statsråder, men her er endringer i partisammensetningen markert som en ny regjering og angitt med romertall etter statsministerens navn.

Regjeringspartienes velgeroppslutning i tiden etter at vedkommende regjering tiltrådte. (Kilder: egne beregninger, Stavanger Aftenblad og www.pollofpolls.no.)

De store startvanskene som Støre-regjeringen har slitt med etter tiltredelsen, viser tydelig igjen i figuren. Ap og Sp led et samlet velgertap på hele 16,7 prosentpoeng, fra 39,9 prosent oppslutning blant de spurte i oktober 2021 til 23,2 prosent i desember 2022.

²² Basert på kronikk i *altinget.no* 12.1.2023, <https://www.altinget.no/artikkel/hilmar-rommetvedt-stoerre-velgertap-under-gro-og-jens-enn-under-jonas>. For utdyping, se H. Rommetvedt (2023): Regjeringssslitasje, startvansker og svingninger i politikken. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39 (3), 108-118. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/nst.39.3.2>

Brundtland III-regjeringen var en ren Ap-regjering. Fra tiltredelsen i november 1990 til oktober 1991 gikk Arbeiderpartiets oppslutning tilbake med 13,7 prosentpoeng. Det var atskillig mer enn Aps tilbakegang under Jonas Gahr Støres Ap/Sp-regjering. Under Støre mistet Ap 8,3 prosentpoeng fra oktober 2021 til desember 2022. Da Brundtland III-regjeringen tiltrådte, lå imidlertid Aps velgeroppslutning på et langt høyere nivå enn under Støre-regjeringen.

Også under Jens Stoltenbergs første regjering opplevde Arbeiderpartiet et større velgertap enn under Støre. Stoltenberg I-regjeringen startet med en viss framgang på meningsmålingene, men deretter kom en tilbakegang for Ap på 12,8 prosentpoeng, fra 37,3 prosent i april 2000 til 24,5 prosent i oktober samme år. Dette gikk det først opp, og så ned igjen for Ap.

Stoltenberg II-regjeringen besto av Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Denne regjeringens samlede oppslutning gikk først tilbake med 9,1 prosentpoeng, fra 48,9 prosent i oktober 2005 til 39,8 prosent i oktober året etter. Ap gikk tilbake med 7,4 prosentpoeng i denne perioden, mens tapene for Sp og SV var mer beskjedne.

Thorbjørn Jaglands regjeringstid er blitt oppfattet som en fiasko for Arbeiderpartiet. Jagland-regjeringen opplevde rekordmange voteringsnederlag i Stortinget, og kravet om 36,9 prosent ved stortingsvalget i 1997 ble ikke innfridd. Ap fikk 35 prosent, og Jagland gikk av som statsminister. Figuren viser imidlertid at Jagland-regjeringen fikk en relativt god start, før det så gikk nedover og deretter opp igjen for Ap på meningsmålingene. Sett i ettertid må man kunne si at Jagland-regjeringens startvansker overfor velgerne var forholdsvis beskjedne. Det var i Stortinget problemene var størst for Jagland.

For de første regjeringene i figuren, som ble ledet av Kåre Willoch, Gro Harlem Brundtland og Jan P. Syse, må vi kunne si startvanskene i møtet med velgerne var beskjedne. Dette har nok sammenheng med at svingningene på meningsmålingene generelt var mindre på den tiden.

Bondevik II-regjeringen utmerker seg derimot med store startvansker. Den samlede oppslutningen om partiene i denne regjering gikk litt opp til å begynne med, men deretter falt oppslutningen med 13,2 prosentpoeng, fra 38,1 prosent i oktober 2001 til 24,9 prosent i oktober året etter. Kjell Magne Bondeviks eget parti, Kristelig Folkeparti, gikk tilbake med nesten fem prosentpoeng, mens Høyre tapte nærmere sju prosentpoeng og Venstre nesten halvannet prosentpoeng.

Også Bondevik I-regjeringen slet med betydelige startvansker. Først gikk riktignok KrF en del fram, men deretter gikk partiet tilbake fra 19,2 prosent i februar 1998 til 11,4 prosent i desember samme år, et tap på 7,8 prosentpoeng. Oppslutningen på 19,2 prosent er for øvrig «all time high» for KrF.

Erna Solbergs periode som statsminister ble etter hvert preget av flere endringer i regjeringenes partisammensetning. Solberg I-regjeringen der Høyre og Fremskrittspartiet deltok, gikk samlet sett tilbake med 8,6 prosentpoeng, fra 42,4 prosent i oktober 2013 til 33,8 prosent i desember 2014. Tapet var størst for Høyre med 5,3 prosentpoeng.

I januar 2018 ble også Venstre med i det som her er kalt Solberg II-regjeringen. Samlet gikk de tre regjeringspartiene tilbake med 7,5 prosentpoeng, fra 47,3 prosent til 39,8 prosent i januar 2019. Startvanskene ble noe mindre da også Kristelig Folkeparti kom med i Solberg III-regjeringen i januar 2019. Fram til desember 2019 gikk de fire regjeringspartiet samlet sett tilbake med 4,9 prosentpoeng.

I januar 2020 gikk Frp ut av regjeringen. Solberg IV-regjeringen fikk da til sammen 26,7 oppslutning på meningsmålingene. I motsetning til de tidligere regjeringene opplevde ikke Solberg IV-regjeringen noen særlige startvansker. Tvert imot bidro Covid 19-pandemien til et kraftig oppsving for de tre regjeringspartiene samlet. I mai 2020 fikk Høyre, KrF og Venstre til sammen 33,2 prosent av stemmene, en framgang på 6,5 prosentpoeng. Det fleste nye velgerne gikk til Høyre.

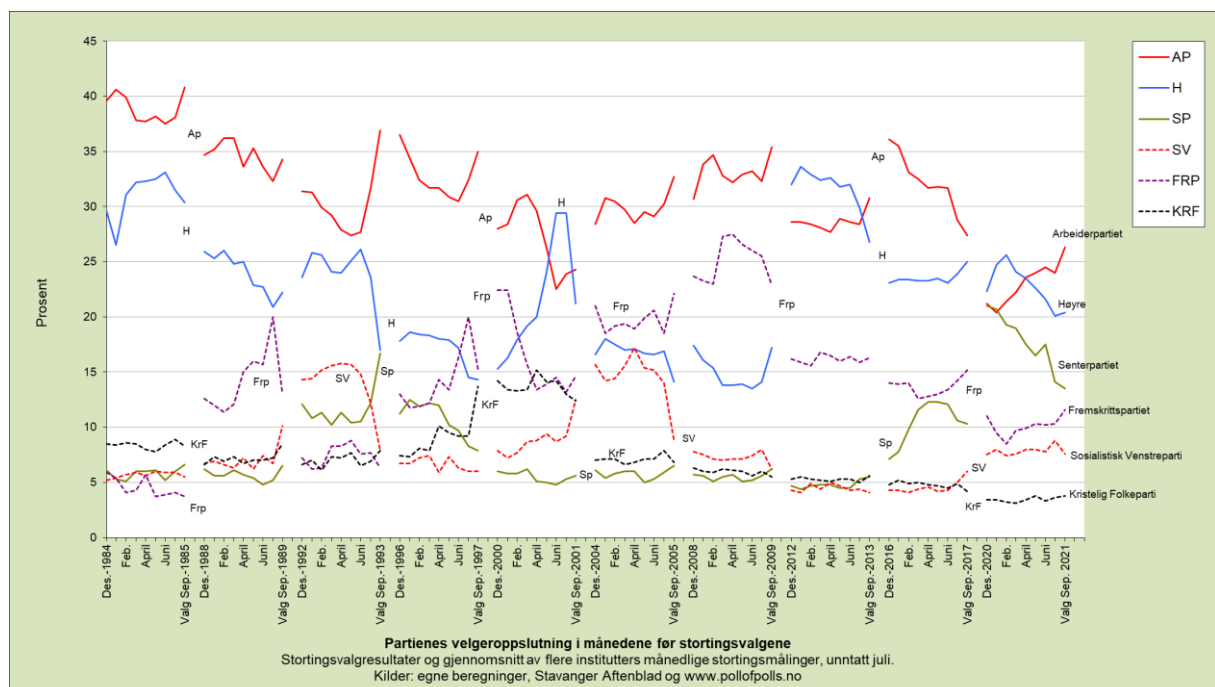
Solberg IV-regjeringens framgang stemmer godt overens med den såkalte *rally 'round the flag*-effekten. I krisetider samles man gjerne om den regjeringen man har. Dette fenomenet slo derimot ikke til da Støre-regjeringen overtok. Støre-regjeringen framsto nok for mange velgere som lite handlekraftig i møtet med de mange krisene regjeringen fikk i fanget.

6. Mye kan skje i månedene fram mot valget²³

«Har Arbeiderparti-kjempen falt?», spør valgforsker Johannes Bergh på Altinget 5. februar.²⁴ Utgangspunktet var den kraftige tilbakegangen som partiet har opplevd på meningsmålingene etter valget høsten 2021. I artikkelen viser Bergh at Arbeiderpartiets velgergrunnlaget er dramatisk endret siden storhetstiden, og troverdighetene er trolig svekket i mange saker der Arbeiderpartiet har stått sterkt. Men selv om troverdigheten er svekket i en del av disse sakene, er det «vanskelig å se for seg at et parti at som har hatt stabil og bred troverdighet i saker som er viktige for velgerne gjennom mange tiår, skulle falle helt sammen», skriver Bergh.

I et mer fragmentert partisystem med flere illojale velgere som skifter parti fra valg til valg og fra måned til måned, er det litt vanskelig å se for seg at et Arbeiderparti, med vel 17 prosent oppslutning på flere meningsmålinger den siste tiden, igjen skulle nå fordums storhet på 48,3 prosent av stemmene slik de fikk ved stortingsvalget i 1957. Det kan imidlertid være grunn til å minne om at mer enn 40 prosent av velgerne sa at de ville stemme på Arbeiderpartiet i fem måneder fra november 2014 til mars 2015. Siden den gang har det riktignok for det meste gått nedover.

Et tilbakeblikk på meningsmålingene i de siste månedene fram mot stortingsvalgene, viser at det kan skje store endringer i partienes velgeroppslutning. Figuren viser utviklingen i en del av partienes velgeroppslutning fra desember året før valget og fram til selve valgresultatet i september. Den er basert på gjennomsnittet av flere institutters månedlige målinger. Figuren viser at verken tap eller seier bør tas på forskudd, selv om det bare er måneder igjen til valget.

²³ Basert på kronikk i *altinget.no* 9.2.2023, <https://www.altinget.no/artikkel/rommetvedt-mye-kan-skje-i-maanedene-fram-mot-valget>

²⁴ Se <https://www.altinget.no/lovebakken/artikkel/har-arbeiderparti-kjempen-falt>

I de fleste tilfellene siden stortingsvalget i 1985 har Arbeiderpartiet gått fram i løpet av valgkampen. Størst var framgangen under Gro Harlem Brundtland i 1993. Da ble velgeroppslutningen i mai målt til 27,4 prosent i gjennomsnitt, mens valget i september endte med 36,9 prosent. Også i 2021 gikk Arbeiderpartiet fram, fra 20,4 prosent i januar til 26,3 prosent ved valget i september. Partiet har imidlertid også opplevd stor tilbakegang, som ved valget i 2017 da partiet bare fikk 27,4 prosent av stemmene ved valget, mot 36,1 prosent på målingene i desember året før. Begge deler skjedde med Jonas Gahr Støre som partileder.

Høyre ligger for tiden godt an på meningsmålingene. Erfaringene fra tidligere år viser imidlertid en tendens til tilbakegang for Høyre fram mot valgene. I 1993 ble Høyre ledet av Kaci Kullmann Five. Da gikk partiet tilbake fra 26,1 prosent på målingene i juni, til 17 prosent ved valget i september. I 2001 opplevde partiet en tilbakegang fra 29,4 prosent i juni og august til 21,2 prosent ved valget i september. Høyre gikk også tilbake ved valgene i 2013 og 2021. Partiet har med andre ord opplevd både opp- og nedturer under Erna Solbergs lederskap.

Fremskrittspartiet har flere ganger fått stor oppslutning noen måneder før valgene, men partiet har ikke alltid klart å holde på velgerne i innspurten fram mot selve valget. Det gjaldt også i Carl I. Hagens tid som partiformann. I januar 2001 sa 22,4 prosent av velgerne at de ville stemme på Fremskrittspartiet, men ved valget i september var det bare 14,6 prosent som gjorde alvor av dette. Også i 1989, 1997 og 2009 gikk partiet tilbake de siste månedene fram mot valget.

Sosialistisk Venstreparti fikk et kraftig oppsving ved valget i 2001, fra 7,2 prosent i januar til 12,5 prosent ved valget i september. SV måtte imidlertid tåle store tap i både 1993 og 2005. Ved sistnevnte valg gikk partiet tilbake fra 17,2 prosent i april til 8,8 prosent ved valget i september. Kristin Halvorsen var partileder både ved oppgangsvalget i 2001 og ved nedgangsvalget i 2005.

Senterpartiet har gjerne fått litt større oppslutning ved valgene enn på de forutgående meningsmålingene. I 2016–2017 gikk partiet først fram fra 7,1 prosent i desember 2016 til 12,3 prosent i april–mai 2017, men valget i september endte på 10,3 prosent av stemmene. Ved det seneste valget i 2021 fikk Senterpartiet 13,5 prosent av stemmene etter en tilbakegang fra 21 prosent i desember året før. Det har med andre ord gått både opp og ned under Trygve Slagsvold Vedums ledelse.

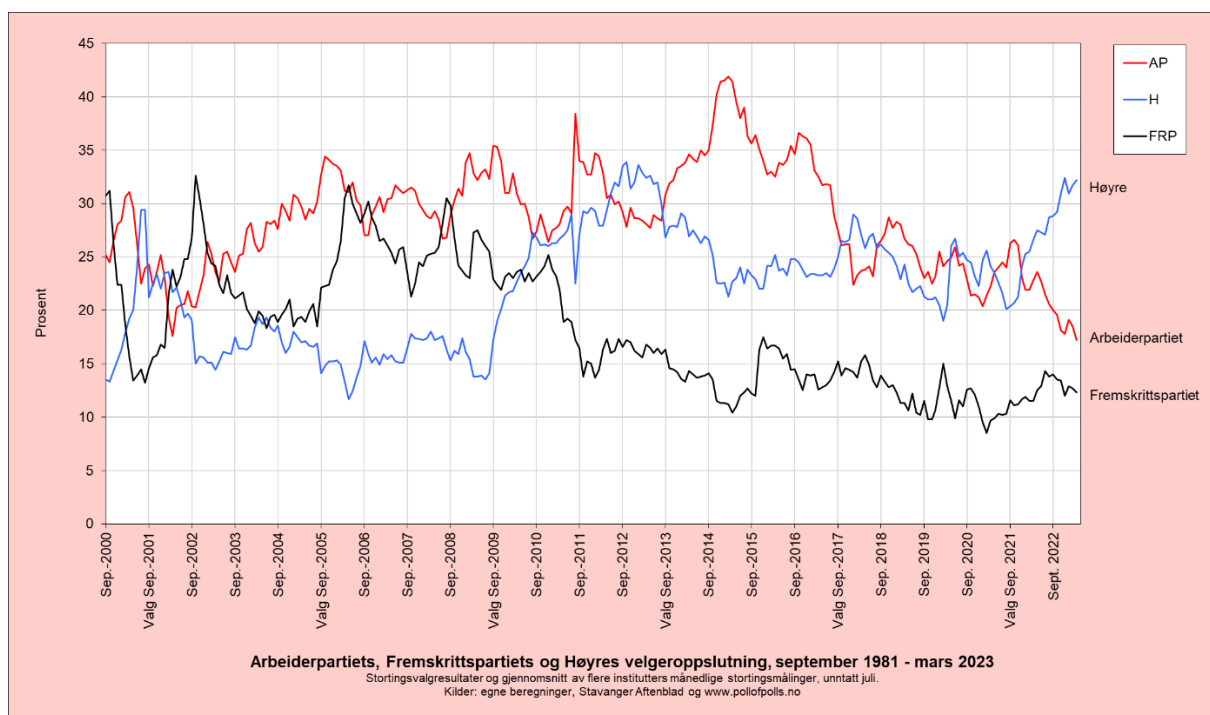
Kristelig Folkeparti har lenge slitt på meningsmålingene. Partiet ser ut til å ha stabilisert seg på et forholdsvis lavt nivå. Det største utslaget i tiden før et valg finner vi i 1997. Da gikk KrF fram fra 7,3 prosent på meningsmålingene i januar til 13,7 prosent av stemmene ved valget i september. Det dannet grunnlag for dannelsen av Kjell Magne Bondeviks første regjering, bestående av KrF, Sp og Venstre.

Erfaringene fra tidligere stortingsvalg viser med all mulig tydelighet at det er alt for tidlig på det nåværende tidspunkt å si hvordan det hele vil ende. Med tanke på høstens lokalvalg bør det også legges til at meningsmålingene viser betydelige forskjeller mellom partienes velgeroppslutning ved henholdsvis kommunestyrevalg og stortingsvalg. Det kan skje mye før valglokalene stenger i så vel september 2023, som i september 2025.

7. Kan Arbeiderpartiet miste posisjonen som Norges største parti?²⁵

Ved alle de valgene som er blitt avholdt i Norge etter den andre verdenskrig, er Arbeiderpartiet blitt det største partiet. På gjennomsnittet av de månedlige meningsmålingene som er gjennomført siden desember 2021, er det imidlertid Høyre som er blitt det største partiet. Med en velgeropplutning på godt under 20 prosent er Arbeiderpartiet etter hvert blitt liggende langt bak et Høyre med over 30 prosent (henholdsvis 17,2 og 32,2 prosent i mars 2023). Kan det ligge an til at Arbeiderpartiet mister posisjonen som det største partiet også ved de kommende valgene?

Et tilbakeblikk på meningsmålingene viser at Arbeiderpartiet flere ganger har måttet gi fra seg førsteplassen på listen over Norges største partier. Første gangen dette skjedde var i september 2000 da Arbeiderpartiet ble passert av Fremskrittspartiet. Ikke bare det, i perioden fra februar til mai 2002 havnet Arbeiderpartiet ned på en *tredjeplass*, etter både Fremskrittspartiet og Høyre!

I februar 2002 fikk Arbeiderpartiet 19,4 prosent – bak Høyre med 23,6 prosent og Fremskrittspartiet med 21,5 prosent. I mars ble Fremskrittspartiet størst med 23,8 prosent, mot Høyres 21,7 og Arbeiderpartiets 17,6. Gjennomsnittet av aprilmålingene viste 22,2 for Fremskrittspartiet, 22,1 for Høyre og 20,2 for Arbeiderpartiet. I mai ble det 23,1 prosent for Fremskrittspartiet, 20,9 for Høyre og

²⁵ Basert på kronikk i *altinget.no* 13.4.2023, <https://www.altinget.no/lovebakken/artikkel/hilmar-rommetvedt-kan-arbeiderpartiet-miste-posisjonen-som-norges-stoerste-parti>

20,5 for Arbeiderpartiet. Fra juni 2002 gikk Arbeiderpartiet forbi Høyre, mens Fremskrittspartiet beholdt posisjonen som det største partiet fram til desember 2002.

Gjennomsnittstallene fra de månedlige meningsmålingene viser for øvrig følgende (her må det legges til at en del av forskjellene har vært små og innenfor feilmarginene):

Fremskrittspartiet var det største partiet i periodene

- september–oktober 2000
- juni–desember 2002
- mars 2003
- april 2006
- oktober 2006
- juni–september 2008

Høyre var det største partiet i periodene

- juni–august 2001
- oktober 2001
- januar–februar 2002
- august 2010
- mai 2012 – august 2013
- oktober 2017 – juni 2018
- april 2020 – mars 2021
- desember 2021 – nå

Meningsmålingene viser med andre ord at Arbeiderpartiets posisjon som Norges største parti kan være i fare. Men meningsmålinger er som kjent ikke valg, og Arbeiderpartiets valgkampmaskineri har som oftest vært dyktig til å mobilisere velgere ved valgene. Før stortingsvalget i 2001 så det riktig mørkt ut. Gjennomsnittet av meningsmålingene viste 29,4 prosent for Høyre i både juni og august, mot henholdsvis 22,5 og 23,9 for Arbeiderpartiet. Valget i september endte imidlertid med at Høyres oppslutning raste ned til 21,2 prosent, mens Arbeiderpartiet fikk 24,3. Historisk var det et elendig valg for Arbeiderpartiet. Jens Stoltenberg måtte overlate statsministerposten til Kjell Magne Bondevik, men Arbeiderpartiet beholdt tross alt posisjonen som det største partiet.

Foran stortingsvalget i 2013 så det lovende ut for Høyre. Fra mai 2012 til august 2013 fikk Høyre større oppslutning på meningsmålingene enn Arbeiderpartiet. På det meste var differansen vel 6 prosentpoeng. På august-målingene i 2013 fikk Høyre 29,9 prosent i gjennomsnitt, mot Arbeiderpartiets 28,4. Men ved valget i september ble det bare 26,8 prosent av stemmene for Høyre og 30,8 for Arbeiderpartiet. Høyre, som tapte valgkampinnspurten, vant imidlertid regjeringmakten. Erna Solberg ble statsminister og Høyre og Fremskrittspartiet dannet regjering med støtte fra Kristelig Folkeparti og Venstre.

Høsten 2016 lå Arbeiderpartiets oppslutning på over 36 prosent, men deretter gikk det nedover. Denne gangen klarte ikke Arbeiderpartiet å mobilisere velgerne i innspurten fram mot valget i september 2017. Partiet endte på 27,4 prosent, mot Høyres 25 prosent. Til tross for Høyres tilbakegang på 1,8 prosentpoeng fra valget i 2013, beholdt Erna Solberg statsministerposten. Etter valget gjenerobret Høyre førsteplassen på meningsmålingene fram til juni 2018, en førsteplass Høyre

som nevnt også oppnådde fra april 2020 til mars 2021, og som partiet nå har beholdt siden desember 2021.

Det må jo sies å være et av politikkenes paradokser at man kan tape et valg og samtidig vinne regjeringsmakten, men slik er demokratiet i et flerpartisystem med koalisjonsregjeringer og støttepartier i Stortinget. Og som sagt: meningsmålinger er ikke valg. Det gjenstår å se om Arbeiderpartiet også kan miste førsteplassen ved valg – enten lokalvalget til høsten eller stortingsvalget høsten 2025.

Etterord

Ved kommunestyrevalget i september 2023 mistet Arbeiderpartiet posisjonen som Norges største parti ved et valg. Det var 99 år siden sist dette skjedde – ved stortingsvalget i 1924.

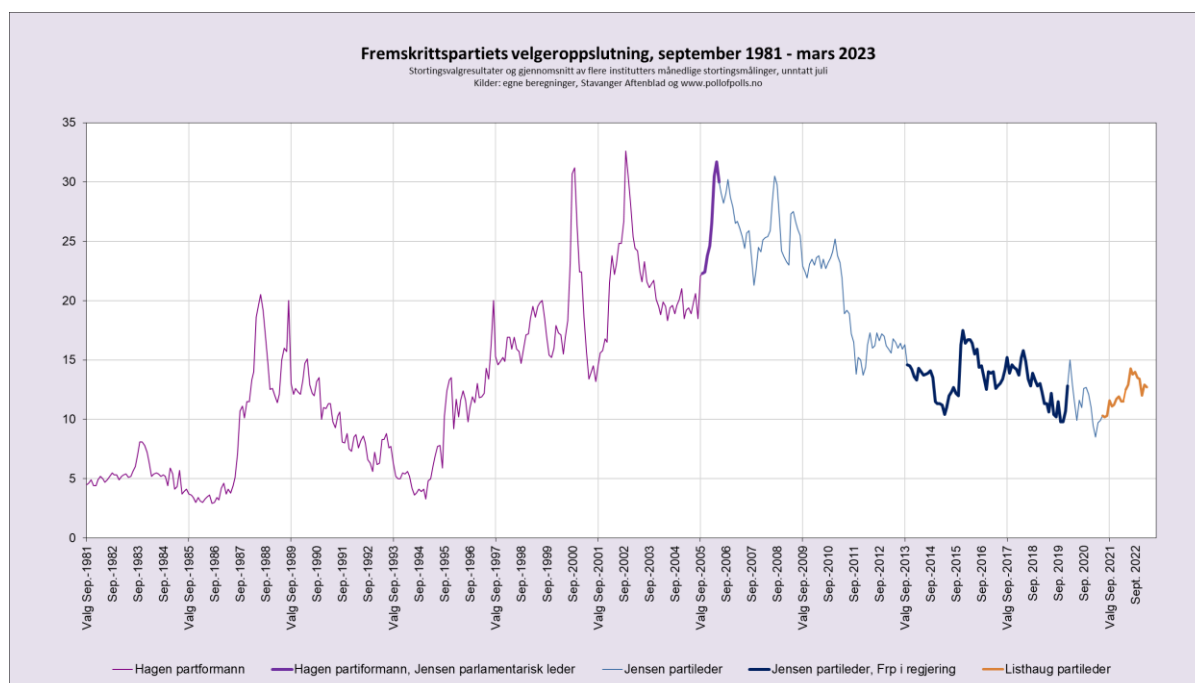
8. Fremskrittspartiet: Protestparti som er best når det *ikke* gjelder?²⁶

Er Fremskrittspartiet et protestparti som er best når det *ikke* gjelder, dvs. i tiden *mellom* valgene?

I store deler av sin levetid er Fremskrittspartiet blitt oppfattet som et protestparti. Da *Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep* ble etablert i 1973, levnet det lange partinavnet og Anders Langes tv-opptreden med vikingsverd og eggelikør liten tvil om at dette var et protestparti. Men nyskaping fikk suksess med 5 prosent av stemmene ved valget og fire mandater på Stortinget.

Etter at Anders Lange døde, skiftet partiet navn til Fremskrittspartiet, og i 1978 ble Carl I. Hagen partiformann. Frp fortsatte som det man vel må kunne kalle et protestparti helt til partiet etter valget i 2013 kom med i Erna Solbergs regjering og ble et parti med regjeringsansvar. Men hva er nå egentlig et protestparti?

Det finnes ikke noen «autorisert» definisjon av begrepet «protestparti», men det er vanlig å anta at mange av de velgerne som stemmer på et slikt parti, gjør dette mest som en protest mot den politikken som blir ført av de «ansvarlige» partiene og myndighetene. For å belyse spørsmålet om Frp som protestparti, skal vi se nærmere på Fremskrittspartiets velgeroppslutning, slik den er vist i figuren. Denne er basert på stortingsvalgresultatene og gjennomsnittet av flere institutters månedlige meningsmålinger (unntatt juli da det er få målinger).

²⁶ Basert på kronikk i *altinget.no* 25.4.2023. <https://www.altinget.no/artikkel/hilmar-rommetvedt-er-fremskrittspartiet-et-protestparti-som-er-best-naar-det-ikke-gjelder>

Det mest slående trekket ved figuren, er de voldsomme svingningene i Frps velgeroppslutning. Den svakeste Frp-målingen kom i august 1986. Da svarte 2,9 prosent av de spurte at de ville stemme på Frp dersom det hadde vært stortingsvalg. Det absolutte toppresultatet på 32,6 prosent kom i oktober 2002. I mellomtiden hadde Frp fått rundt 20 prosent av stemmene på målingene både i juni 1988 og i august 1989. I 1994 havnet Frp derimot ned på 3–4 prosent ved flere målinger. Deretter gikk det oppover slik at 20-tallet kom fram igjen i august 1997 og juni 1999. I september–oktober 2000 og oktober–november 2002 passerte Frp 30-tallet. Felles for alle disse høyst variable målingene er at de ble tatt opp mens Carl I. Hagen var partiformann.

Etter at Siv Jensen ble parlamentarisk leder i oktober 2005, fortsatte Carl I. Hagen som partiformann fram til mai 2006. I mars–mai og oktober 2006 kom 30-tallet fram på ny. Da Siv Jensen også overtok partiledersjobben i mai 2006, fikk Frp igjen vel 30 prosent på meningsmålingene. Det skjedde både i mars–mai og oktober 2006 og i august 2008. Deretter gikk det både nedover og opp igjen, men hovedtrenden var nedadgående. De beste og dårligste Frp-målingen i Siv Jensens partiledertid kom med henholdsvis 31,7 prosent i april 2006 og 8,5 prosent i februar 2021. I mai 2021 overtok Sylvi Listhaug som partileders. Siden da har Frps oppslutning variert mellom 10,2 og 14,3 prosent.

Ved nærmere ettersyn ser vi at toppene i Frps velgeroppslutning ikke har kommet når det gjaldt som mest. Toppene har *ikke* kommet ved stortingsvalgene, men på meningsmålingene *mellom* valgene. I flere tilfeller har det skjedd store tap av velgere fra meningsmålingene like før et valg, til selve valget. I 1989 fikk Frp 20 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene i august, mens valget i september endte på 13 prosent. I 1997 viste målingene i august nok en gang 20 prosent, mens valget endte på 15,3 prosent.

Ved stortingsvalget i september 2001 fikk Frp 14,6 prosent av stemmene. Det skjedde ett år etter at meningsmålingene hadde vist over 30 prosents oppslutning. Valget i 2005 ble litt bedre enn de foregående meningsmålingene, men i 2009 gikk det igjen nedover ved selve valget. I mellomtiden hadde partiet sett 30-tallet ved flere anledninger, og i mars–april 2009 fikk Frp vel 27 prosent på meningsmålingene. August-målingene viste 25,5 prosent i gjennomsnitt, mens valget i september endte med 22,9 prosent av stemmene. Til tross for nedgangen i forhold til meningsmålingene var dette det beste stortingsvalgresultatet Frp har oppnådd.

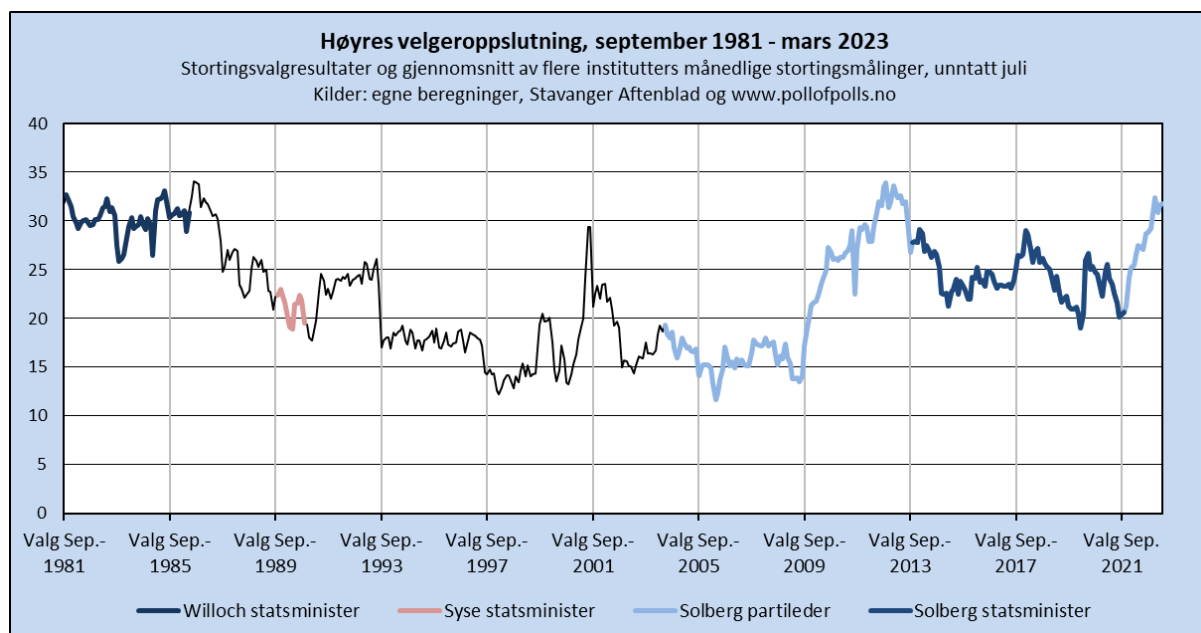
De store svingningene mellom stortingsvalgene, og ikke minst de store fallene i oppslutning ved selve valgene, kan være en indikasjon på at mange velger bruker svarene de gir til meningsmålerne som en protest mot de andre partiene. Velgerne ønsker å gi et signal til de ansvarlige partiene om at de må endre kursen. Da kan et protestparti som i dette tilfellet Fremskrittspartiet være greit å oppgi når meningsmålerne ringer. Men når det *virkelig* gjelder – på selve valgdagen – finner mange velgere det best å stemme på et mer «ansvarlig» parti.

Med deltakelsen i Solberg-regjeringen fra oktober 2013 tok Fremskrittspartiet steget over i de regjeringsansvarlige partienes rekke. Det har gått opp og ned for Frp både mens partiet var i regjeringsposisjon og etter at det gikk ut av regjeringen i januar 2020. Men så langt har ikke utslagene på de månedlige meningsmålingene vært så kraftige som i årene før regjeringsdeltakelsen. Det gjenstår å se om Frp under Sylvi Listhaugs ledelse vil spille rollen som protestparti eller regjeringsparti. Men det avhenger ikke bare av Sylvi Listhaug.

9. Høyre: Velgerne kommer og går, mens partilederen består²⁷

Når Høyres landsmøte til helgen gjenvelger Erna Solberg som partiets leder, forlenges et allerede rekordlangt Høyre-lederskap med ytterligere to år. Allerede neste år passerer hun selveste Einar Gerhardsens som var formann i Arbeiderpartiet i 20 år, men det er fortsatt et stykke igjen til Carl I. Hagens 28 år som formann i Fremskrittspartiet.

Det var vel ingen som trodde dette da Erna Solberg ble valgt til Høyre-leder i mai 2004. Det begynte ganske dårlig. Velgeroppslutningen dalte og etter nesten to år med Erna Solberg i lederstolen nådde Høyre et absolutt lavmål med 11,7 prosent av stemmene i gjennomsnitt på meningsmålingene i april 2006.

Etter hvert skulle det gå oppover, men stortingsvalget i september 2009 ble ikke den helt store suksessen. Høyre fikk 17,2 prosent av stemmene ved valget, men det var betydelig mer enn de rundt 14 prosentene partiet fikk på meningsmålingene i månedene før valget. Arbeiderpartiet gjorde et relativt godt valg med 35,4 prosent av stemmene, og Jens Stoltenberg kunne fortsette som statsminister.

Arbeiderpartiets velgeroppslutning ble imidlertid redusert etter valget. Det gikk atskillig bedre for Høyre. Under Erna Solbergs ledelse økte partiets oppslutning til hele 33,9 prosent i oktober 2012. Det var bare to tiendedels prosent mindre enn Høyres absolutte toppnotering på 34,1 prosent i

²⁷ Basert på kronikk i *altinget.no* 17.3.2023. <https://www.altinget.no/artikkel/hilmar-rommetvedt-velgerne-kommer-og-gaar-mens-partilederen-bestaar>

gjennomsnitt på målingene i august 1986. Rekordmålingen kom høsten etter at Kåre Willoch hadde gått av som statsminister, og Rolf Presthus hadde avløst Erling Norvik som Høyre-formann.

Stortingsvalget i september 2013 ble paradoksalt nok både en nedtur og en opptur for Høyre. Etter å ha fått 32 prosent på meningsmålingene så seint som i juni det året, endte valget med 26,8 prosent av stemmene for Høyre. Et solid valgresultat for Fremskrittspartiet (16,3 prosent) og samarbeidsavtale med Kristelig Folkeparti og Venstre la imidlertid grunnlaget for at Erna Solberg kunne overta som statsminister etter Jens Stoltenberg.

Etter dette gikk det oppover for Høyre. Toppunktet i Erna Solbergs tid som statsminister ble nådd i januar 2014 med 29,1 prosent på meningsmålingene. Men så gikk det nedover igjen til 21,3 prosent i februar 2015. Før valget i 2017 så det ikke spesielt lovende ut. Høyre lå lenge i overkant av 23 prosent på meningsmålingene, men endte på 25 prosent ved stortingsvalget i september. Framgangen fortsatte etter valget, til 28,6 prosent på meningsmålingene i februar 2018.

Det går som kjent både opp og ned i politikken. I februar 2020 sa bare 19 prosent av de spurte i meningsmålingene at de ville stemme på Høyre. Det var det svakeste resultatet Høyre oppnådde mens Erna Solberg var statsminister. Men så kom pandemien. Håndteringen av denne fra helseminister Bent Høye og statsminister Erna Solbergs side var tydeligvis svært tillitvekkende. I april-mai sa henholdsvis 26 og 26,7 prosent av velgerne at de ville stemme på Høyre.

Dette holdt imidlertid ikke til valget i september 2021. Høyre fikk 20,4 prosent av stemmene. Selv med et svakt valg for Arbeiderpartiet (26,3 prosent), kunne Jonas Gahr Støre overta som statsminister. Det skyldtes først og fremst gode valgresultater for Senterpartiet (13,5 prosent), SV (7,6 prosent) og Rødt (4,7 prosent).

Etter at Arbeiderpartiet og Senterpartiet overtok regjeringsmakten har de to partiene gått kraftig tilbake. For Høyre har dette gitt ny framgang. Siden november 2022 har gjennomsnittet av meningsmålingene vist over 30 prosent for Høyre.

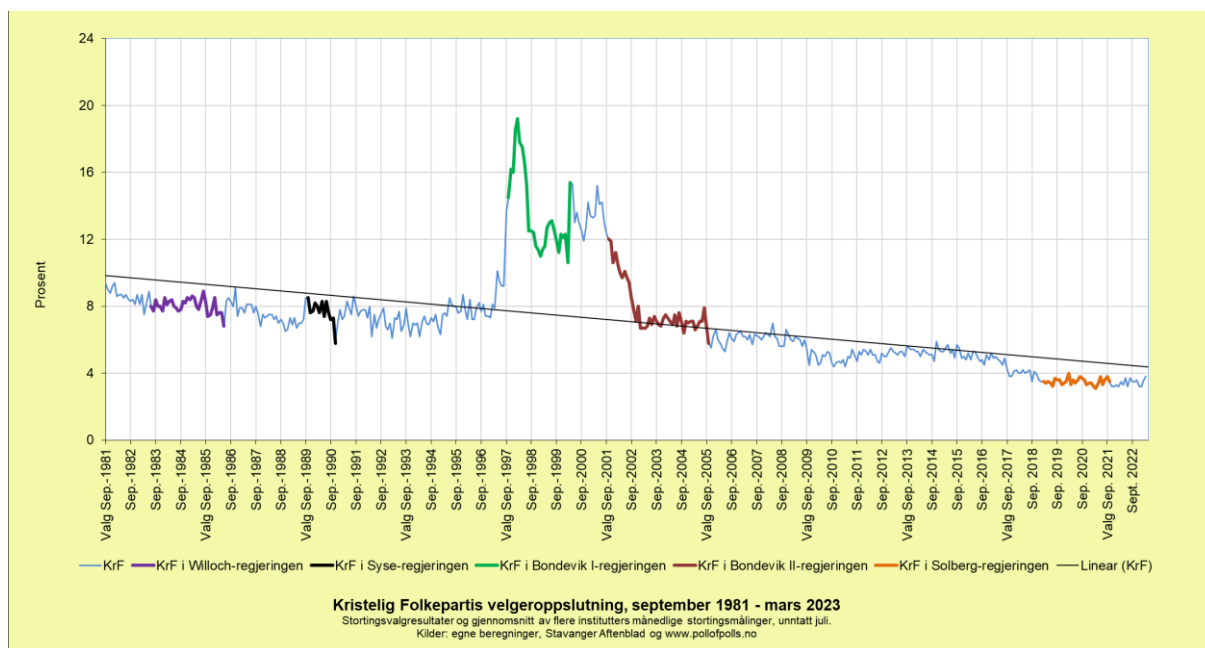
Oppsummert viser gjennomsnittet av flere institutters månedlige meningsmålinger at Høyres velgeroppslutning har variert mellom 11,7 og 33,9 prosent i den tiden Erna Solberg har vært partileder. Mens Solberg var statsminister, varierte Høyres oppslutning mellom 19 og 29,1 prosent. Til sammenligning kan nevnes at Høyres oppslutning varierte mellom 25,9 og 33,1 prosent mens Kåre Willoch var statsminister, og mellom 18,9 og 22,4 prosent i Jan P. Syses ettårige statsministerperiode.

Velgerne kommer og går, selv om partilederen består!

10. Er endetiden nær for Kristelig Folkeparti?²⁸

Det begynner å bli ganske lenge siden Kristelig Folkeparti nådde sperregrensen på meningsmålingene. Tar vi utgangspunkt i de ulike meningsmålingsinstituttene månedlige målinger, må vi tilbake til september 2018 for å finne et gjennomsnitt på mer enn fire prosent av stemmene. 4,1 prosent av velgerne sa da at de ville stemme på KrF ved et stortingsvalg. Også før dette, havnet KrF ved flere anledninger under sperregrensen.

Figuren viser Kristelig Folkepartis velgeropplutning ved stortingsvalgene og i gjennomsnitt på flere institutters månedlige målinger (unntatt juli). Vi ser her at de dårlige målingene i de senere år føyer seg inn i en langsiktig trend fra valget i 1981 (vist med den rette linjen i figuren). Hvis denne utviklingen fortsetter, kan det ende med undergangen for Kristelig Folkeparti. «Pukkelen» på KrF-kurven midtveis i den kartlagte perioden kan imidlertid gi et visst håp om gjenoppstandelse. Men i skrivende stund er det vanskelig å se for seg hva KrF kan gjøre for igjen å få til en slik økning i velgeropplutningen.

KrFs storhetstid kom mens Kjell Magne Bondevik var den mest sentrale politikeren i partiet. Han var partileder fra 1983 til 1995, parlamentarisk leder i 1986–1989, 1993–1997 og 2000–2001, statsråd i Willoch-regjeringen 1983–1986 og i Syse-regjeringen 1989–1990. Og ikke minst, Bondevik var statsminister i to omganger: sentrumsregjeringen (KrF, Sp, V) fra 1997 til 2000, og sentrum–høyre-regjeringen (KrF, H, V) fra 2001 til 2005. KrF opplevde imidlertid både opp- og nedturer mens Bondevik var partiets toppfigur.

²⁸ Basert på kronikk i *altinget.no* 21.4.2023. <https://www.altinget.no/artikkel/hilmar-rommetvedt-er-endetiden-naer-for-krf>

Det tok lang tid fra Bondevik ble partileder i 1983, til Kristelig Folkeparti nådde de store høyder. Helt fram til begynnelsen av 1997 vippet partiets velgeroppslutning litt opp og ned rundt 7–8 prosent. Men så begynte oppslutningen å stige. Ved stortingsvalget i september 1997 fikk KrF 13,7 prosent av stemmene, og i februar 1998 oppnådde partiet hele 19,2 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene.

Etter at denne toppen var nådd, snudde det imidlertid for KrF. Etter en kraftig nedtur havnet partiet på 11 prosent i januar 1999. Deretter gikk det en del opp og ned før Bondevik I-regjeringen ble felt av Arbeiderpartiet og Høyre i mars 2000. På dette tidspunktet fikk KrF 15,4 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene, men så gikk det på ny først ned, så opp, og så ned igjen til 12,4 prosent ved stortingsvalget i september 2001.

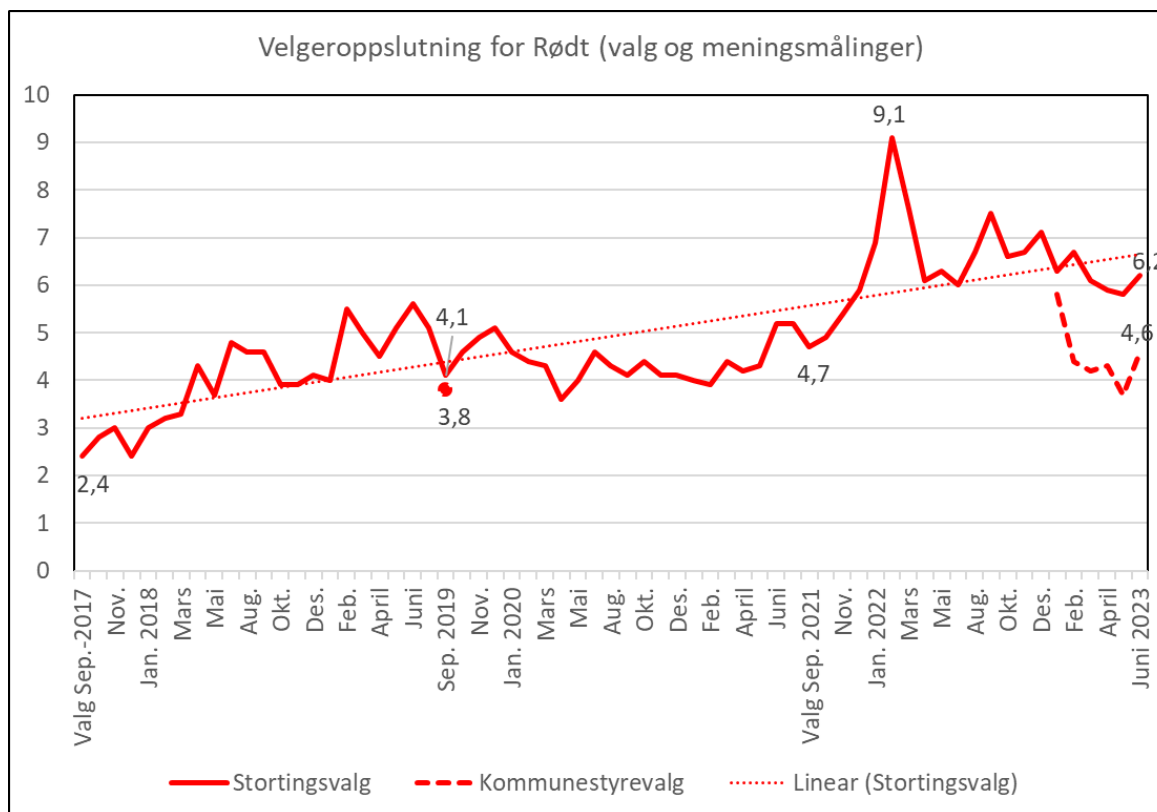
Etter dramatiske regjeringsforhandlinger kunne Bondevik igjen innta statsministerstolen, denne gangen med statsråder fra Høyre og Venstre. Nedgangen fortsatte imidlertid etter Bondevik II-regjeringens tiltredelse. Etter om lag ett år ble KrF liggende på 6–7 prosent, det vil si på omtrent samme eller litt lavere nivå som før storhetstiden. Ved stortingsvalget i september 2005 var det bare 6,8 prosent av velgerne som stemte på KrF. Siden den gang har det gått litt opp og ned, men den langsiktige trenden har vært nedadgående.

I figuren er Kristelig Folkepartis deltakelse i ulike regjeringer markert. Hvorvidt regjeringsdeltakelsene har vært en velgermessig fordel eller ulemper, er det litt vanskelig å si. På slutten av regjeringsperiodene har det vært en viss tendens til nedgang, men før Bondevik I-regjeringen måtte gå av, fikk KrF et oppsving. Under deltakelsen i Solberg-regjeringen fra januar 2019 til oktober 2021 lå partiets oppslutning stort sett under sperregrensen på 4 prosent.

Det er nærliggende å tro at den langsiktige trenden for Kristelig Folkeparti har sammenheng med sekulariseringen i samfunnet. Det er blitt en stadig mindre andel av befolkningen som sier at de tror på Gud og som er medlemmer av Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn. Det må kanskje en ny vekkelsestid til for å berge KrF fra undergangen.

11. Rødts oppslutning under Bjørnar Moxnes' ledelse²⁹

Omsider kom det som vel måtte komme – Bjørnar Moxnes trekker seg som Rødt-leder. Om skandalen vil få noen innvirkning på Rødts velgeroppslutning gjenstår å se. I mellomtiden kan vi ta et lite tilbakeblikk på partiets oppslutning under Moxnes' ledelse.

Ved stortingsvalget i september 2017 fikk Rødt 2,4 prosent av stemmene og én representant på Stortinget. Etter hvert steg oppslutningen fram til et foreløpig toppunkt på 5,6 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene i juni 2019 (kilde: pollfopolls.no). Ved kommunestyrevalget i september samme år stemte 3,8 prosent på Rødt. Samtidig sa litt flere, 4,1 prosent, at de ville ha stemt på Rødt ved et stortingsvalg.

Fram mot stortingsvalget i september 2021 lå Rødts oppslutning på meningsmålingene for det meste litt i overkant av sperregrensen på 4 prosent. Valget endte med 4,7 prosent av stemmene og 8 representanter på Stortinget. Etter stortingsvalget gikk som kjent Arbeiderpartiet sterkt tilbake, mens Rødt nådde nye høyder. Toppnoteringen på meningsmålingene kom i februar 2022 med hele 9,1 prosent av stemmene på meningsmålingene. Siden den gang har Rødt gått ganske kraftig tilbake, til 6,2 prosent i juni i år.

²⁹ Basert på kronikk i altinget.no 24.7.2023, <https://www.altinget.no/artikkel/slik-har-roedts-oppslutning-vaert-under-moxnes>

Den rette, prikkede linjen i figuren viser den langsiktige trenden for Rødt i denne perioden. Som vi ser, har trenden vært stigende, men siden toppen i februar i fjor har oppslutningen gått ned igjen til under trendlinjen. Moxnes hadde kanskje gjort sitt beste for partiet allerede før skandalen?

Mange velgere ser ganske forskjellig på stortingsvalg og kommunestyrevalg. Rødts oppslutning ved forrige kommunevalg er markert med et punkt og 3,8 prosent av stemmene. Den stiplede kurven til høyre i figuren viser gjennomsnittet av to institutters meningsmålinger om kommunevalg (Norstat for Aftenposten/NRK, og Kantar for TV2).

I likhet med valgresultatet og meningsmålingene i september 2019, viser meningsmålingene i 2023 at Rødt får en mindre andel av stemmene ved kommunestyrevalg, enn ved stortingsvalg. I juni i år viste gjennomsnittet av kommunevalgsmålingene 4,6 prosent, mot 6,2 prosent ved et eventuelt stortingsvalg.

Det ser med andre ord ut til at Rødt først og fremst er et rikspolitisk parti, men de vil nok også bli representert i flere kommunestyrer etter høstens valg.

12. Grønne motpoler: Venstre, Senterpartiet og MDG

Både Venstre, Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne presenterer seg med grønne logoer. De politiske fargenyansene varierer imidlertid, og de tre partiene representerer tre forskjellige typer grønt: det vi kan kalle næringsvennlig grønt for Venstres del, beitegrønt for Senterpartiet, og naturgrønt for Miljøpartiet De Grønnes del. (Senterpartiet har riktignok lagt til litt rødt i logoen etter at det «skiftet side» i norsk politikk.)

Venstre, som ble stiftet i 1884, er Norges eldste parti. Senterpartiet kan føre sin historie tilbake til 1920, den gang under navnet Bondepartiet. Miljøpartiet De Grønne ble etablert i 1988 og er dermed det yngste partiet. I dag framstår de tre partiene ikke bare med ulike varianter av grønt. Undersøkelsen av stortingsvalget i 2021 viser at de tre grønne partiene framstår nærmest som motpoler på flere sentrale skillelinjer i norsk politikk.³⁰

På miljø- og klimadimensjonen, eller vekst-vern-dimensjonen, er det MDG-velgerne som danner ytterpunktet på verne-siden, mens Senterpartiets velgere plasserer seg litt over på vekst-siden. Venstres velgere inntar en mellomposisjon mellom de andre to partiene, men klart over på verne-siden.

På den tradisjonelle høyre-venstre-aksen, eller offentlig-privat-dimensjonen, plasserer MDG-velgerne seg langt til venstre (offentlig), nær SV og Rødt. Senterpartiet og Venstres velgere plasserer seg nært sentrum, men med Venstre litt over på høyre-siden (privat) og Senterpartiet litt over på venstresiden (offentlig).

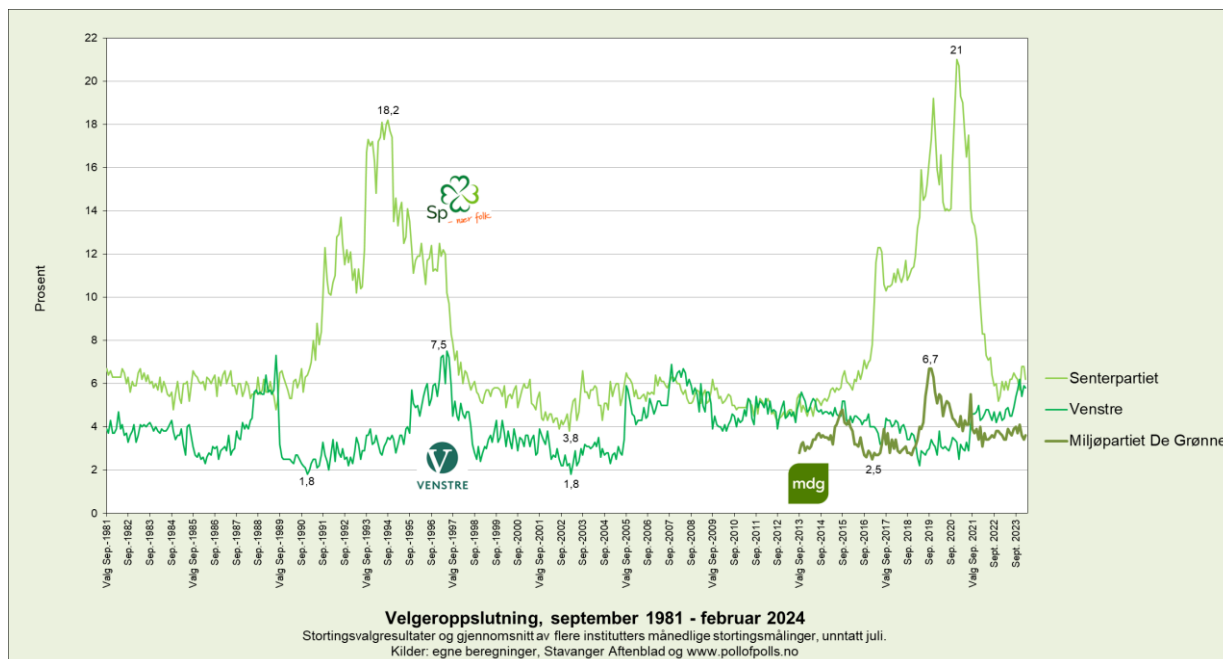
Sentrum-periferi-dimensjonen har også lange tradisjoner i norsk politikk. Her plasserer Senterpartiets velgere seg på det ene ytterpunktet som prioriterer periferien, mens MDG, tett fulgt av Venstre, legger seg nærmest det motsatte ytterpunktet som prioriterer sentrum.

Global-nasjonal-dimensjonen er en nyere dimensjon i politikken. Også her er de grønne partienes velgere de mest ytterliggående, på hver sin side. Senterpartiets velgere plasserer seg på den mest nasjonalt orienterte siden, mens MDG og Venstres velgere ligger nokså samlet på den mest globalt orienterte siden.

Figuren nedenfor viser de tre partienes velgeroppslutning ved stortingsvalgene fra henholdsvis 1981 (Venstre og Senterpartiet) og 2013 (MDG). I tillegg vises gjennomsnittet av de tre partienes oppslutning på de månedlige meningsmålingene (unntatt juli). Som vi ser, har det vært store svingninger i de grønne partienes velgeroppslutning.

Senterpartiets oppslutning lå lenge rundt 6 prosent, men da partiet gikk ut av Syse-regjeringen på grunn av uenighet med regjeringspartnerne Høyre og Kristelig Folkeparti om forholdet til EU i 1990, ble det starten på en kraftig opptur for Senterpartiet. Toppen ble nådd med hele 18,2 prosent i september 1994, to måneder før folkeavstemningen om norsk EU-medlemskap. Etter dette gikk det imidlertid nedover igjen for Senterpartiet. I en lang periode havnet partiet for det mest under 6 prosent, med en bunnotering på 3,8 prosent av de spurte i januar 2003.

³⁰ Se s. 162, 178 og 179 i S. Hesstvedt, J. Bergh og B. Aardal: Ideologi og polarisering ved stortingsvalget 2021. I. J. Bergh og A. H. Haugsgjerd (red., 2023): *Politikk i urolige tider*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

I 2016 begynte det igjen å gå oppover på meningsmålingene for Senterpartiet. Motstand mot sentralisering som følge av regjeringen Solbergs mange reformer, ga periferiens forsvarer Senterpartiet økt velgeroppslutning. Etter noen bølgedaler nådde partiet «all time high» med 21 prosent i desember 2020. Deretter gikk det imidlertid fort nedover nok en gang. Ved stortingsvalget i 2021 fikk partiet 13,5 prosent av stemmene. Siden da har oppslutningen variert litt omkring 6 prosent, samme nivå som i de første årene i figuren.

I 1972 ble Venstre splittet på grunn av stor uenighet om norsk medlemskap i EF. Foran stortingsvalget i 1985 signaliserte Venstre at partiet kunne støtte en Arbeiderparti-regjering, men med et valgresultat på 3,1 prosent av stemmen falt Venstre ut av Stortinget. Venstre og Det Liberale Folkepartiet ble gjenforent i 1988, og foran valget året etter steg oppslutningen til 7,5 prosent på gjennomsnittet av meningsmålingene i juni. Oppslutningen stupte imidlertid til 3,2 prosent på valgdagen i september. Etter valget i 1997 ble Venstre med i Bondevik-regjeringen sammen med Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Velgermessig ble ikke dette noen suksess. Etter en del svingninger tangerte Venstre sin bunnrekorden på 1,8 prosent.

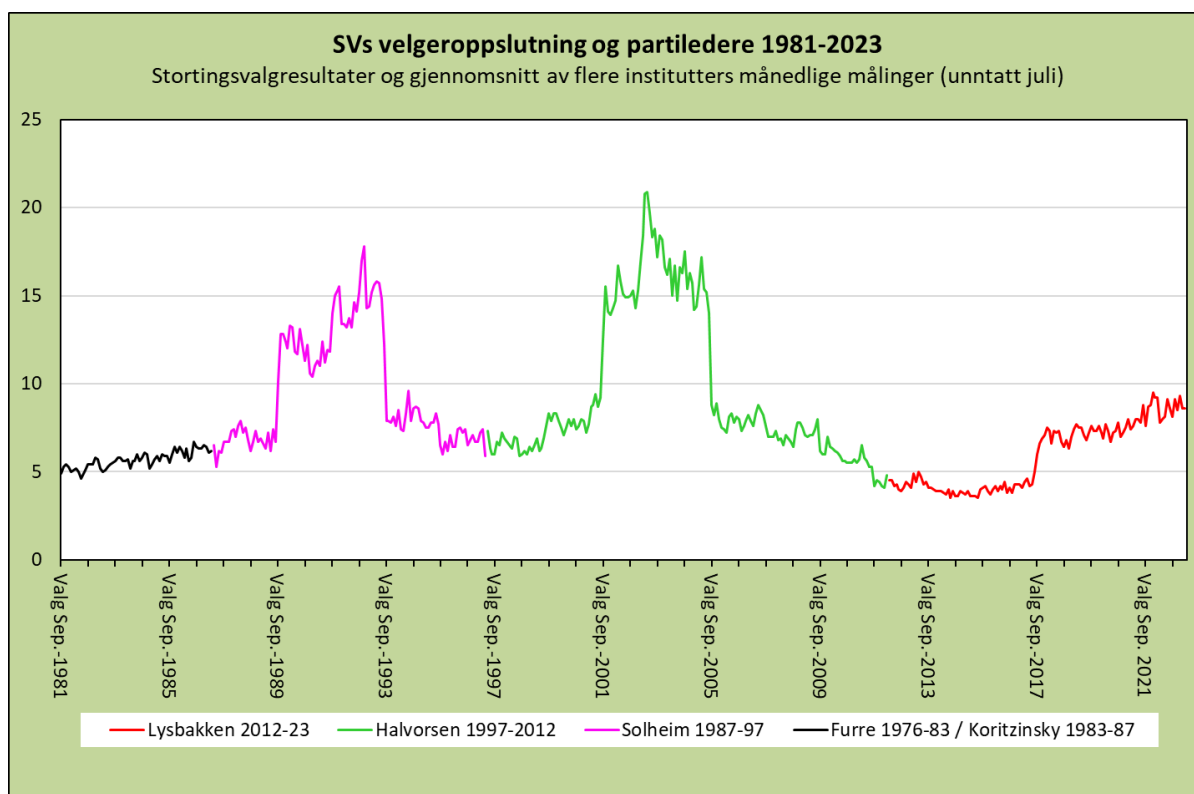
Etter dette steg oppslutningen om Venstre som ble større enn Senterpartiet i 2007-2008 og på enkelte målinger fra høsten 2011. Etter hvert ble imidlertid Senterpartiets kraftige opptur fulgt av en opptur også for MDG, slik at Venstre havnet nederst av de tre grønne partiene. Ved stortingsvalget i september 2023 ble imidlertid Venstre klart større enn MDG, og siden dette har Venstre nådd nesten samme oppslutning som Senterpartiet.

Miljøpartiet De Grønnes velgeroppslutning er som nevnt tatt med fra stortingsvalget i september 2013. Da fikk partiet 2,8 prosent av stemmene og én representant på Stortinget. Etter en opptur til 4,8 prosent på meningsmålingene i september 2015, sank oppslutningen til et lavmål på 2,5 prosent i januar 2017. Etter flere målinger på 2-tallet kom imidlertid en ny opptur. MDGs toppnotering på 6,7 prosent ble målt i både september og oktober 2019. Men igjen snudde stemningen. Ved stortingsvalget i september 2021 fikk partiet 3,9 prosent av stemmene og tre representanter på Stortinget. Siden den gang har Miljøpartiets oppslutning blitt liggende litt i underkant av sperregrensen på 4 prosent for tildeling av utjevningsmandater.

13. SVs velgeroppslutning under Lysbakken og andre partiledere³¹

Sosialistisk Venstrepartis landsmøte med valg av ny partileder etter Audun Lysbakken står for dør. «Lysbakken etterlater seg et SV i toppform», skrev Altinget i presentasjonen av januarmålingen fra Opinion.³² Som vi skal se, er det en sannhet med modifikasjoner – og den avhenger i høyeste grad av hvilket tidsperspektiv man legger til grunn. De 9,5 prosent av stemmene som SV fikk på Opinions januarmåling, er et av de beste resultatene partiet har fått i løpet av Audun Lysbakkens tid som partileder. Men som vi skal se, er dette langt fra noen toppnotering for SV.

Figuren viser velgerutviklingen for SV under de forskjellige partilederne, fra stortingsvalget i 1981 til februar 2023. Den er basert på valgresultatene og gjennomsnittet av flere institutters månedlige stortingsmålinger (unntatt juli). Det mest påfallende trekket ved figuren er de kraftige opp- og nedturene mens Erik Solheim og Kristin Halvorsen ledet SV.

Da Audun Lysbakken overtok som partileder etter Kristin Halvorsen i mars 2012, var partiets oppslutning på vei nedover. Kompaniskapet med Arbeiderpartiet og Senterpartiet i regjeringen

³¹ Basert på kronikk i *altinget.no* 17.3.2023. <https://www.altinget.no/artikkel/rommetvedt-svs-velgeroppslutning-under-lysbakken-og-andre-partiledere>

³² Se <https://www.altinget.no/lovebakken/artikkel/altingets-partibarometer-lysbakken-etterlater-seg-et-sv-i-toppform>

Stoltenberg var ingen velgersuksess. Og da Lysbakken overtok som partileder i mars 2012, hadde han nettopp måttet trekke seg som statsråd etter brudd på reglene for tildeling av økonomiske tilskudd til organisasjoner som sto SV nær. Meningsmålingene gikk litt opp og ned og nådde sitt lavmål med 3,5 prosent både i juni 2014 og i juni 2015. Dette er de svakeste gjennomsnittsmålingene som er registrert for SV siden 1981.

Deretter gikk det smått om senn oppover, før SV fikk et ganske solid oppsving rundt valget i 2017. Toppen under Lysbakken ble nådd i desember 2021 med 9,5 prosent i gjennomsnitt på meningsmålingene. Det var nok en fordel for SV at partiet ikke ble med i Støre-regjeringen da denne ble dannet etter valget i 2021. Etter regjeringsdannelsen har som kjent Arbeiderpartiet og Senterpartiet hatt store problemer med å holde på velgerne.

Toppnoteringen under Lysbakken blekner imidlertid i forhold til de toppene som SV nådde i løpet av Erik Solheims og Kristin Halvorsens lederperioder. Mens Halvorsen var partileder, oppnådde SV hele 20,9 prosent av stemmene på meningsmålingene i april 2003. Oppturen startet høsten 2001. I juni det året fikk SV 8,7 prosent på målingene, mens partiet ble målt til 16,7 prosent i mars 2002. SV var da nesten like stort som Arbeiderpartiet under Jens Stoltenbergs ledelse (17,6 prosent). Nedturen for SV kom for alvor ved valget i september 2005 da partiet fikk 8,8 prosent av stemmene. Så seint som i april det året var SV oppe på 17,2 prosent.

I Erik Solheims tid som SV-leder fikk partiet 17,8 prosent av stemmene på målingene i november 1992. Før det hadde SV opplevd en opptur fra 6,2 prosent i mai 1989 til 13,3 prosent i februar 1990. Deretter gikk det opp og ned før nye topper ble nådd med 15,5 prosent i desember 1991 og de nevnte 17,8 prosent i november 1992. Arbeiderpartiet under Gro Harlem Brundtlands ledelse hadde store problemer på denne tiden.

Den store nedturen under Solheim kom ved valget i september 1993. Da fikk SV bare 7,9 prosent av stemmene. SV fikk ikke noen uttelling for sitt EU-nei. Det var Senterpartiet som stakk av med EU-motstanderne før folkeavstemningen i 1994, men også Arbeiderpartiet fikk en kraftig opptur til 45,3 prosent i desember 1994 (den høyeste gjennomsnittsmålingen for Ap siden 1981).

De store svingningene i SVs velgeroppslutning under både Solheims, Halvorsens og Lysbakkens lederskap viser at det er andre forhold enn valg av en ny partileder som avgjør om velgerne gir sin tilslutning til et parti. Dette har sammenheng med at velgerne i stigende grad legger vekt på partienes standpunkter i bestemte saker når de skal avgjøre hvilket parti de skal stemme på. På en meningsmåling gjennomført av MMI i 1984, svarte 53 prosent av de spurte at det var standpunktene i bestemte saker som var viktigst. På Norsk Monitor som Ipsos gjennomførte i 2021, var det 67 prosent som la mest vekt på sakene. 13 prosent av de spurte i 1984, sa at tilliten til partienes kandidater og ledere var viktigst, mot 10 prosent i 2021. Endelig svarte henholdsvis 34 prosent i 1984 og 23 prosent i 2021 at den alminnelige tilliten til partiene var viktigst.

De sakene som får oppmerksomhet i mediene og kommer opp på den politiske dagsorden, kan skifte ganske raskt, mens partilederne derimot kan bli sittende ganske lenge. Dessuten: Egen suksess og fortjeneste er ikke å forakte, men andre partiers problemer kan være vel så viktige når det går opp eller ned i politikken.

Vedlegg: Partienes oppslutning ved stortingsvalg og meningsmålinger 1981–2024

